ज्योतिर्मय

Online Journal of Literature....

साहित्याचे विद्यापीठ

❑ पुणे ❑ वर्ष १ ले ❑ अंक ५४ वा ❑ रविवार दि.३० मार्च २०२५ ❑ पाने ६ ❑ मूल्य : निशुल्क (खासगी वितरणासाठी)

विशेष लेख...

वाढता हिंसाचार : एक गंभीर प्रश्न

– प्रा डॉ सुधीर अग्रवाल

ज्योतिर्मय साहित्य

वसुधैव कुटुंबकम आणि अहंहिसा परमोधर्म या मूल्यांची ऐतिहासिक परंपरा भारतात सुरू आहे. गेल्या काही वर्षांत देशात घडलेल्या व सध्या घडत असलेल्या सांप्रदायिक, मॉब लिंचिंगच्या हिंसात्मक घटनांवर प्रश्नचिन्ह उपस्थित होत आहे. कधी गोरक्षणाच्या नावाखाली, कधी धर्माच्या किंवा जातीच्या नावाखाली, कधी वैचारिक मतभेदांच्या नावाखाली अशा घटना देशाच्या बहुतेक भागात पाहायला मिळत आहेत.

भारतात वाढत्या हिंसेमुळे मॉब लिंचिंगमुळे, लोकांचा कायदा आणि सुव्यवस्थेवरील आणि न्यायव्यवस्थेवरील विश्वास उडू शकतो. यामुळे सामाजिक सौहार्दाचे रचनेला बाधा पोहोचण्याचा धोका आहे. भारतासारख्या बहुसांस्कृतिक देशासाठी हे योग्य नाही.

नागपूर मधील दोन संप्रदायातील हिंसा व जाळपोळ व पश्चिम बंगालमध्ये काल घडलेल्या हिंसेने परत एकदा शांतता व सुव्यवस्थेचा प्रश्न निर्माण झाला. वारंवार हिंसा का निर्माण होते, हा प्रश्नही तितकाच महत्वाचा आहे.

रूढीवादी आणि सांप्रदायिक शक्तींकडून धर्माच्या नावाखाली होणाऱ्या हत्यांना समर्थन देण्याचा प्रयत्न. उदाहरणार्थ, गोमांसाच्या संशयावरून एकलाखची हत्या किंवा गोरक्षणाच्या नावाखाली पहलूची हत्या या संदर्भात पाहता येते. नागपूरच्या हिंसा पूर्वनियोजित होती. या हिंसेला सांप्रदायिक कारण कारणीभूत होते.

समाजातील उच्च जातींना त्यांचे वर्चस्व टिकवून ठेवण्याची इच्छा देखील अशा घटनांना जबाबदार आहे. उदाहरणार्थ, उना कांड घटनेत दलितांची हत्या झाली.जमावाने लक्ष्य केलेल्या हल्ल्यांमागे त्यांना कुठेतरी मिळणारे राजकीय संरक्षण देखील काम करते. उदाहरणार्थ, सहारनपूरमधील जातीय हिंसाचार.समाजातील असंतुष्ट घटकांची सरकार आणि प्रशासनाला दोष देण्याची प्रवृत्ती देखील मॉब लिंचिंगला प्रोत्साहन देते. उदाहरणार्थ, अलिकडेच जम्मू आणि काश्मीरमध्ये एका जमावाने डीएसपी अयुब पंडित यांना मारहाण करून ठार मारले.

अलीकडच्या काळातील हिंसाचाराच्या घटना:

नागपूरच्या महालमधील झेंडा चौकात दोन गटांत झालेल्या संघर्षानंतर काल मोठी जाळपोळ आणि गाड्यांची तोडफोड झाली होती. यावेळी जमावाल पांगवताना एका गटातील लोकांनी पोलिसांवर दगडफेक केली. प्रत्युत्तरात पोलिसांनीही त्या गटावर अश्रूधुरांच्या नळकांड्या फोडून जमाव पांगवला. दरम्यान या घटनेत काही पोलीस कर्मचारीही जखमी झाले.

पश्चिम बंगालच्या मालदा जिल्ह्यातील मोथाबारी परिसरात दोन समुदायांमध्ये हिंसाचार झाल्याची माहिती समोर आली आहे. या घटनेत अनेक दुकाने आणि घरांची तोडफोड करण्यात आली. तसेच काही घरांना आणि दुकानांना आग लावण्यात आली. या घटनेमुळे मोथाबारी परिसरात मोठा तणाव निर्माण झाला आहे. या हिंसाचारानंतर तब्बल ३४ जणांना अटक करण्यात आली आहे. तसेच इंटरनेट सेवा तात्पुरती बंद करण्यात आली असून प्रतिबंधात्मक आदेश जारी करण्यात आले आहेत. मोथाबारी परिसरात सध्या तणावपूर्ण शांतता असून मोठ्या प्रमाणात पोलीस बंदोबस्त तैनात करण्यात आलेला आहे.

वरील हिंसात्मक घटनांमुळे

भारतात कायदा आणि सुव्यवस्थेची गंभीर समस्या म्हणून उदयास आली आहे. तसेच नागरिकांच्या मूलभूत अधिकारांचे उल्लंघन होत आहे. म्हणून, कठोर कायदे तयार करून आणि त्यांची प्रभावी अंमलबजावणी करून आणि गुन्हेगारांना शिक्षा करून लोकांनी न्यायव्यवस्थेवर विश्वास ठेवला पाहिजे. अशा कृत्यांचा समाजातील सर्व घटकांनी जोरदार विरोध केला पाहिजे जेणेकरून भारताला मानवभक्षक जमाव व्यवस्थेत रूपांतरित होण्यापासून रोखता येईल.

हिंदु राष्ट्राच्या उत्थापनाचे कार्य करणारे - डॉक्टर हेडगेवार

पंकज जगन्नाथ जयस्वाल
७८७५२१२१६१

ज्योतिर्मय साहित्य

परमपूज्य डॉ. केशव बळीराम हेडगेवार यांनी जून १९१४ मध्ये नॅशनल मेडिकल कॉलेजमध्ये वैद्यकीय पदवी पूर्ण केल्यानंतर, एक वर्षाची अप्रेंटिसशिप पूर्ण केली आणि १९१५ मध्ये डॉक्टर म्हणून नागपूरला परतले. परंतु त्यांचे विचार व्यवसाय आणि उपजीविका करण्याकडे विचलित झाले नाहीत. त्यांनी राष्ट्राला ग्रासलेल्या रोगाचे निदान आणि उपचार करण्याचा निर्धार केला आणि हे ध्येय डोळ्यासमोर ठेवून त्यांनी मातृभूमीच्या वेदीवर आपले जीवन समर्पित केले. आपल्या इतिहासाचे सखोल परीक्षण केल्यावर, त्यांनी असा निष्कर्ष काढला की, देशभक्तीच्या भावनांचा अभाव आणि हिंदूंमधील दुरावा आणि कटुता हेच परकीय आक्रमकांच्या हातून पराभव आणि परकीय राजवटीत गुलामगिरीमुळे राष्ट्र भावना धूसर झाली. परिणामी, त्यांनी समस्यांचे निराकरण करण्यासाठी एक प्रकारची संघटना स्थापन करण्याचा निर्णय घेतला. त्यांनी ब्रह्मचारी राहण्याची आणि आपले संपूर्ण जीवन आणि शक्ती वरील उदात्त कार्यासाठी समर्पित करण्याची शपथ घेतली. २७ सप्टेंबर १९२५ रोजी विजयादशमीला त्यांनी या महान कार्यासाठी ‘‘राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघा‘‘ ची स्थापना केली.

डॉ हेडगेवारजी यांनी स्वयंसेवक म्हणून ओळखल्या जाणाऱ्या निस्वार्थ कार्यकर्त्यांची स्वतंत्र संघटना म्हणून आरएसएसची स्थापना केली. त्यांच्यासाठी समाजसेवा हे चोवीस तास काम असून संघाच्या कार्यकर्त्यांपासून कोणतेही क्षेत्र अप्रभावित राहिले नाही. संघटनेला निधी उभारण्यात स्वारस्य नाही आणि त्याचा खर्च स्वयंसेवकांच्या योगदानातून भागवला जातो. सदस्य दररोज शाखा येथे भेटतात, भगव्या ध्वजाला वंदन करतात, बौद्धिक समस्यांवर चर्चा करतात आणि शारीरिक व्यायाम करतात. राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघाचे कार्यकर्ते त्यांच्या अंतःकरणाची शुद्धता, कोणत्याही वेळी समाजकार्य करण्याची तत्परता आणि निःस्वार्थ सेवेमुळे ओळखले जातात.

संघाच्या कार्याचा हळूहळू विस्तार होत गेला. डॉक्टरजी नेहमी ये-जा करत असत. त्यांची प्रचाराची पद्धतही अनोखी होती. ज्या वयात कोणत्याही चळवळीची जीवनरेखा प्रचार प्रसिद्धी मानली जाते त्या वयात त्यांनी प्रचार प्रसिद्धीमध्ये फारसा रस दाखवला नाही. डॉक्टरजी रवींद्रनाथ टागोरांच्या या वाक्याचे अनुयायी होते: ‘‘आम्ही काहीतरी महत्त्वाचे साध्य करेपर्यंत निनावी राहिले पाहिजे: आपण पार्श्वभूमीत आणि प्रसिद्धीपरामुख राहून काम केले पाहिजे.‘‘ आपल्या समाजातील गंभीर सामाजिक दोषाबद्दल टागोरांच्या मूल्यांकनाशी डॉक्टरजी सहमत होते: ‘‘तथापि, आपल्या लोकांची मानसिक रचना अशी माघार घेण्यास अनुकूल नव्हती.

प्रत्येक स्वयंसेवकाचे वैयक्तिक आणि राष्ट्रीय चारित्र्य घडवणे हे डॉक्टरजींचे मुख्य ध्येय होते. त्यांचे खंबीर नेतृत्व, चिकाटी, बांधिलकी आणि स्वयंसेवकांसोबत निरंतर सुरु असलेल्या सहवासामुळे मोठ्या संख्येने स्वयंसेवकांना राष्ट्रीय कार्यासाठी विकसित करण्यात मदत झाली. प्रत्येक व्यक्ती जात, प्रादेशिक आणि भाषिक भेदभावापासून मुक्त असावा, अशी त्यांची इच्छा होती. असेच एक उदाहरण खाली दिले आहे. डॉक्टरजींनी काही स्वयंसेवकांना वेगवेगळ्या प्रांतात अभ्यास दौऱ्यावर जाण्यासाठी आणि तिथे शाखा आयोजित करण्यासाठी प्रशिक्षण देण्यास सुरुवात केली. स्वयंसेवकांना नवीन क्षेत्राची भाषा तसेच त्या ठिकाणच्या हवामानाशी जुळवून घेण्याची क्षमता असणे आवश्यक होते. त्यामुळे डॉक्टरजींनी स्वयंसेवकांना तेलुगू, हिंदी, बंगाली आणि इतर भाषा शिकण्याचा आग्रह धरला. नागपुरात हिंदी आणि मराठी दोन्ही भाषा बोलल्या जातात ही गोष्ट फायद्याची होती. डॉक्टरजींनी नागपूर शाखेत पहिल्यांदा हिंदीचा वापर केला. महाकौशल परिसरात संघाच्या कार्याचा प्रसार करण्यासाठी त्यांनी काही लोकांना पाठवले. एका स्वयंसेवकाने मराठी क्षेत्रात जाण्याची इच्छा व्यक्त केली तेव्हा डॉक्टरजींनी त्याला सांगितले, ‘‘तुला इतर भाषा येत नसतील तर तू तुझ्या क्षेत्रात कसा बसू शकतोस? नवीन ठिकाणी काम सुरू कर. भाषा तुझ्यासाठी‘‘ दुसरा स्वभाव‘‘ बनेल. पाण्यात न उतरता पोहणे शिकणे शक्य आहे का?‘‘

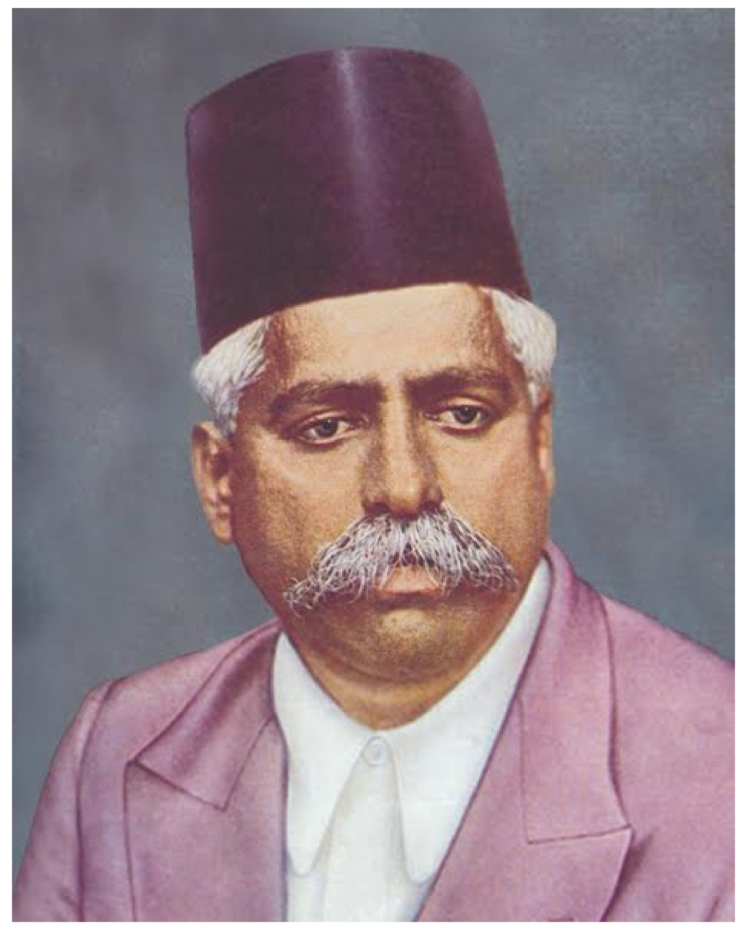

डॉ. हेडगेवारजी आरएसएसची स्थापना केल्यानंतर केवळ १५ वर्षे जगले, परंतु ध्येय साध्य होईपर्यंत त्यांनी स्वयंसेवकांना राष्ट्रीय भावनेच्या उत्साहाने काम करण्याची प्रेरणा दिली. ‘‘अडचणींपुढे झुकू नका, टीकेची पर्वा करू नका तर सेवेतून विरोधकांना प्रत्युत्तर द्या‘‘ हे त्यांचे शब्द राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघाचे स्वयंसेवक पाळतात. त्यांच्या हयातीत, महात्मा गांधी आणि नेताजी सुभाषचंद्र बोस यांसारख्या महान राष्ट्रीय व्यक्तींनी संघ शिबिरांना भेटी दिल्या आणि अशा महान संघटनेची स्थापना करण्याच्या कल्पनेचे कौतुक केले. डॉ.बी.आर. आंबेडकर हे संघ शिबिरात राष्ट्रासाठी कार्य करणारे स्वयंसेवक पाहून आश्चर्यचकित झाले आणि कोणत्याही जातीभेदाशिवाय काम करणाऱ्या स्वयंसेवकांचे कौतुक केले.

डॉ. हेडगेवारजी उत्कृष्ट संघटक होते. हे निर्विवादपणे सत्य आहे, त्यांनी स्थापन केलेल्या संघटनेच्या प्रगतीवरून दिसून येते आणि त्यांनी कधीही मागे वळून पाहिले नाही. आणि आज संघ ही भारतातीलच नव्हे तर जगातील सर्वात मोठी शिस्तबद्ध सामाजिक-सांस्कृतिक संघटना आहे.

तथापि, निरीक्षकांना संघाची तुलना कोणत्याही समकालीन संघटनेशी करायची असल्यास, ते कम्युनिस्ट पक्षाशी (सीपीआय) करू शकतात कारण या दोन समकालीन संघटना आहेत. वैभवाच्या शिखरावर असलेल्या संघाने इतर आधुनिक संघटनांना इतिहासात खूप मागे सोडले. डॉ. हेडगेवार यांनी १९२५ मध्ये विजयादशमीच्या शुभ दिवशी नागपुरात राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघ (आर एस एस) ची स्थापना केली आणि लेनिन यांनी १७ ऑक्टोबर १९२० रोजी ताश्कंदमध्ये सीपीआई ची स्थापना केली. संघाच्या तुलनेत भाकपचे वय तेव्हा अवघे पाच वर्षे होते. लेनिन, एक जगप्रसिद्ध व्यक्तिमत्व ज्याचा प्रभाव जगभरात जाणवत होता, त्यांनी भाकपाची स्थापना केली. दुसरीकडे संघाचे संस्थापक डॉ.हेडगेवारजी हे नागपुरात अक्षरशः अनोळखी होते. त्यावेळी त्यांच्या कार्यक्षेत्रात ते फक्त नाव होते. सीपीआयच्या बाबतीत, त्यांच्या संघटनात्मक कौशल्याची ताकद व्यापकपणे ओळखली गेली, तर संघटना म्हणून आरएसएसची अद्याप ओळख झालेली नव्हती. स्थापनेनंतर पाच वर्षांच्या आत, २५ डिसेंबर १९२५ रोजी, सीपीआयने कानपूर येथे अखिल भारतीय अधिवेशन भरवले, ज्यात हजारो प्रतिनिधी उपस्थित होते, ज्यामुळे सीपीआयला राष्ट्रीय महत्त्व प्राप्त झाले. दुसरीकडे, संघाला अजून प्रसिद्धी मिळाली नव्हती. देश विसरून जा; विदर्भ प्रांत, नागपूर, जिथं तिची स्थापना झाली, किंवा त्याच्या आसपासच्या प्रदेशात संघाला अजून जोर मिळायचा होता. संघाची ओळख नागपूरच्या दोन-तीन मोहल्ल्यातच होती. या भागातही संघ हा त्या काळी नागपुरात कार्यरत असलेल्या अनेक आखाड्यांपैकी एक मानला जात असे. डॉ. हेडगेवारांनी स्थापन केलेल्या संघशाखांचीही अशा आखाड्यांमध्ये गणना व्हायची.

स्वतंत्र भारताचे पहिले पंतप्रधान स्वत:ला अपघाती हिंदू म्हणत. अशा परिस्थितीत संघटनेला पुढे नेत असताना स्वाभिमान जागृत करणे आणि कार्य चालू ठेवणे किती कठीण गेले असेल याची कल्पना येते. त्या तुलनेत प्रस्थापित कम्युनिस्ट पक्ष दोन आणि नंतर अनेक गटांमध्ये विभागला गेला. राजकीय आणि सामाजिक मॉडेल म्हणून, विचारधारा पुरातन आणि समाजविरोधी म्हणून ओळखली गेली. ते स्वतःच्या देशात बिखरले आणि साम्यवादी विचारसरणीचा प्रभाव असलेल्या राजकीय राजवटी असलेल्या इतर देशांनी इतर सामाजिक-राजकीय दृष्टिकोनांच्या बाजूने त्या विचारसरणीचा त्याग केला.

राष्ट्राचा अभिमान पुनर्संचयित करण्यासाठी आणि सर्व हिंदूंना एकत्र आणण्यासाठी एक दिव्य आत्म्याची दृष्टी आणि त्यांचे महान कार्य, जेणेकरून कोणताही देश आपल्यावर राज्य करण्याची पुन्हा हिंमत करू नये. संघाने आपला न थांबता लढा चालू ठेवला आहे आणि भारताच्या ‘‘स्व‘‘ साठी कार्य करत आहे, जसे की यावर्षी अखिल भारतीय प्रतिनिधी सभेत दिसून आले. डॉक्टरजींचे पेरलेले बीज एक मोठे वृक्ष झाले आहे जे सर्व स्तरातील लोकांना मदत करते आणि निरंतर कार्य करते. ६८००० हून अधिक शाखा, ३६ मोठ्या संघटना, लाखो स्वयंसेवक आणि अनेक सेवा प्रकल्प वेगवेगळ्या ठिकाणी सुरू आहेत. ‘‘विश्वगुरु‘‘ होण्याचा प्रवास योग्य दिशेने चालू आहे.

लक्षवेधी छायाचित्र....

पापी पेट का सवाल है.....

(छाया : संजय दारमवार, मुंबई)

– विद्यावाचस्पती विद्यानंद
Mobile: +917709612655
Email: vidyavachaspati.vidyanand@gmail.com

आनंदी पहाट...

व्यावहारिक नाते ठेवत नाहीत ते खरे मित्र

ज्योतिर्मय साहित्य

आपल्या आयुष्यांत अनेक घडामोडी घडत असतात. कितीतरी लोक आपल्या आयुष्यांत येतात आणि जातात. पण सगळ्यांत अधिक लक्षात कोण रहात असेल तर, ते म्हणजे सगे–सोबती अर्थात आपले मित्र–मैत्रिणी. अगदी बालपणीच्या मित्र–मैत्रिणींची नावेही त्यांच्या स्वभावासहित लक्षात राहतात. अर्थात हे सगे–सोबती आपल्या आयुष्याच्या प्रत्येक टप्प्यावर आपल्याला भेटत असतात. पदोपदी आपण आपल्या आयुष्याची नवनवीन रांगोळी काढत असतो आणि त्यांत विविध रंग भरण्याचे काम आपले सगे–सोबतीच करत असतात. प्रसंगी आपले मन मोकळे करण्याची एक सुरक्षित जागा सुद्धा मित्र–मैत्रिणींपैकीच असते.

आपल्या चुका हक्काने दाखवणे असेल अथवा आपले कौतुक करणे असेल, मित्रमंडळी शिवाय ह्यात सहसा पुढाकार इतर कोणी घेत नाही. थट्टा मस्करी करून आणि विनोद सांगून डोळ्यांत पाणी येईपर्यंत हसवणाऱ्या मित्रमंडळी शिवाय आपल्याला मनाने अधिक जवळ फारसे कोणी नसते. मैत्रीचे नाते अगदी दुध–पाण्यासारखे असते. दोन्ही एकत्र केले कि ते वेगळे करता येत नाही. काहीवेळा तर तुझं माझं जमेना पण तुझ्याविना करमेना, अशी गत ह्या मैत्रीच्या बाबतीत झाल्याचे आपण अगदी प्रत्येकजणच अनुभवत असतो.

एकही क्षण ज्या मित्र–मंडळींशिवाय जात नाही, तेच काही वेळा केवळ सगे–सोबती ठरतात. अनेकांशी दीर्घकाळ संपर्कच होत नाही. आपल्या आयुष्याची दोरी आपल्या मित्रांच्या हातात देताना अगोदर चांगले मित्र निवडणे, त्यांची चांगली पारख करण्याची जाणीव होणे जरुरीचे असते. प्रत्येक व्यक्तीची ओळख त्या व्यक्तीच्या मित्रांवरून होत असते. जगात सुष्ट–दुष्ट, चांगली–वाईट, जवळची–लांबची, आपली–परकी अशी माणसे असतातच. समविचारी माणसांची आपापसांत मैत्री लवकर होत असते. श्रेष्ठ व्यक्तीच्या सहवासात सामान्य माणूस आला तरी त्याचा कायापालट होतो.

जुने जाऊ द्या मरणालागुनी...
(माझ्या आनंदनिधान या पुस्तकातून)

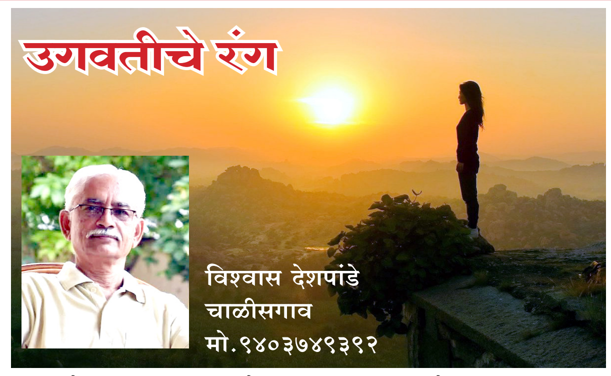

ज्योतिर्मय साहित्य

माझ्या आधीच्या एका लेखात अमेरिकेतील वनस्पती शास्त्रज्ञ ल्युथर बरबँक यांच्याबद्दल मी लिहिले होते. त्यांनी जे ज्ञान मिळवले, ती त्यांचीच स्वतःची अनुभूती आहे. फर्स्ट हॅन्ड नॉलेज आहे. पूर्वी आपल्याकडील ऋषीमुनींना देखील वनस्पतीचे अगाध ज्ञान होते. पूर्वी तर आजच्या सारखी आधुनिक उपकरणे, प्रयोगशाळा नव्हत्या. मग हे ज्ञान त्यांनी कसे मिळवले ? तर ध्यानातून. चिंतनातून. गौतम बुद्ध, येशू ख्रिस्त, भगवान महावीर या सारख्या सगळ्या संतांनी स्वतःच्या अनुभूतीतूनच ज्ञान प्राप्त केले आहे. ही सगळी मंडळी आपल्याला ज्ञानाचा मार्ग, दिशा भलेही दाखवतील. पण त्या मार्गावर वाटचाल स्वतःलाच करावी लागणार आहे. अनुभूती स्वतःच घ्यावी लागणार आहे. आणि ही गोष्ट सोपी नाही. सांगणे सोपे पण आचरणे महाकठीण.

आपण आजपर्यंत प्राप्त केलेले जे ज्ञान आहे, ते रोजच्या व्यवहारात आपल्याला भलेही उपयोगी पडेलपण मी या ठिकाणी रोजच्या व्यवहाराबद्दल नाही बोलत . मी बोलतोय ते आपल्या अध्यात्मिक उन्नतीसाठी . त्या क्षेत्रातील प्रगतीसाठी आपण आतापर्यंत मिळवलेले ज्ञान, जुन्या सगळ्या गोष्टी टाकून द्याव्या लागतील. आपले मन या जुन्या माहितीने भरलेले असते. आणि त्याला आपण फार चिकटून राहतो. त्याला आपण ज्ञान म्हणतो. पण ते कदाचित जुने आणि शिळे झालेले असू शकते. आणि जीवन तर नित्य नवीन आहे. परमात्मा नित्य नवीन आहे. त्याला जाणून घेण्यासाठी हे जुने ज्ञान, जुनी माहिती कुचकामी ठरते. आपल्याजवळ जे काही साठले आहे, त्याला आपण भलेही ज्ञान म्हणा, पण तो एक मृतवत माहितीचा साठा असतो. साठलेल्या पाण्याला जीवन नाही म्हणता येत. ते डबके असते.

साचलेल्या पाण्याचे. आणि आरोग्याला घातकही . वाहते पाणी जीवन असते. बऱ्याच वेळा उन्हाळ्यात आपल्याकडील धरणे कोरडी होतात. किंवा त्यातील पाण्याचा साठा अल्प असतो. त्यात नवीन पाणी जास्त साठत नाही. त्याचे कारण म्हणजे वर्षानुवर्षे त्यात होत जाणारी गाळाची भर. कधीतरी हा गाळ काढण्याचा निर्णय घ्यावा लागतो. तेव्हा कुठे त्या धरणातील पाण्याच्या साठवण क्षेत्रात वाढ होते.

असाच हा गाळ आपल्या मनातही साठून राहिलेला असतो. आपल्याला जर माणूस म्हणून स्वतःला जाणून घ्यायचे असेल तर मनातला सगळा कचरा काढून टाकावा लागेल. तरच त्यात आत्म्याचे निर्मळ प्रतिबिंब आपल्याला दिसू शकेल. आणि त्यासाठी ध्यानमार्गाकडे आपल्याला वळावे लागेल. आपल्याला मनःशांती हवी असेल तर ध्यानाला पर्याय नाही.

(क्रमशः)

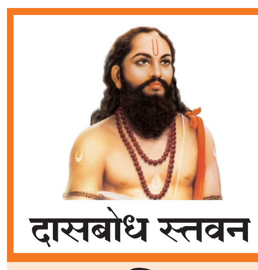

दासबोध स्तवन

उज्वला धर्माधिकारी,
पुणे, मो. ७५८८२ ३५६४६

विरक्त लक्षण

ज्योतिर्मय साहित्य

भगवंताचे प्रेम ऊदय पावल्याची अवस्था, वासना क्षीण झाल्याची अलीप्तपणाची अवस्था योगाभ्यासाने येणारी अवस्था, ध्यान साधल्यावरची अवस्था, देहाचे भान लोपल्यावर होणारी अवस्था, तुर्या पचनी पडल्यावरची अवस्था यासर्व साक्षात्कार लक्षणाचे ज्ञान विरक्ताला असावे.

विरक्त योगी असावा,योगक्रिया,योगासने,विधी व विधानाचेज्ञान अवगत असावे. विरक्ताकडे आपपर भाव नसावा. सगगळ्यांशी प्रेमाने सौदाहर्याने तन, मन, धन देऊन आदर्शवादी जीवन अंगीकारलेले असावे. तो लोभी नसावा.थोडक्यात काय तर विरक्ताने जगन्मित्र असावे.मोकळे व बंधनमुक्त जीवन जगावे. पण आपल्या पासून कुणालाही त्रास होणार नाही याची काळजी घ्यावी. शास्त्राच्या सर्व अंगाचा विचार करू, अभ्यास पूर्ण वर्तन करून भगवंत प्राप्तीची ईच्छा असणाऱ्या सर्व समाजाला शुध्द साधन मगर्गाला लावावे. परमार्थ सांगत असताना समाजमनावर जर शंकांचे गारूड असेल तर ते दूर करावे.

विरक्त स्वत:भगवंत भक्तीत लीन झालेला असावा. तो सदवर्तनी, सदाचारी, हठयोगी, ऊत्तम वक्ता, प्रवाही वाणी, आरोग्यसंपन्न, पराकोटीचा भक्तीमार्ग अवलंबणारा असावा.

मित्रांनो या समासातील संतवचने मला जेवढी समजली, ऊमजली तेवढी श्रोत्यापुढे मांडण्याचा प्रयत्न केला. काही ऊणे असेल तर माझ्या कडे अधिक असेल ते समर्थाच्या चरणांशी भावसुमनांजली समजून वहातेव विरक्त लक्षणनाम समास नववा समाप्त करत आहे.

श्रीराम जय राम जय जय राम
जय जय रघूवीर समर्थ

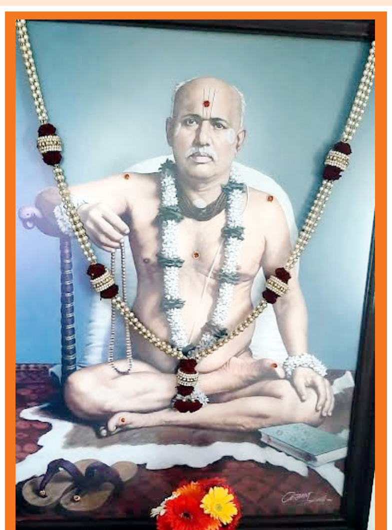

श्री ब्रह्मचैतन्य गोंदवलेकर महाराज

साधक व नाम

ज्योतिर्मय साहित्य

प्रत्येक शब्दात रामच आहे असे ज्यांना वाटते त्यांची तयारी काही निराळीच असते. आपल्याला अमुक एका नावातच प्रेम येते; परंतु सिद्धांना मात्र कोणी कशाचाही उच्चार केला तरी नामाचाच केला असे वाटते. कोणत्या वाचेने नाम घ्यावे याचा नाही विचार करू. जसे होईल तसे नामस्मरण करा, पण नामाची कास सोडू नका. नाम घेऊन नामाचा अनुभव घ्या. विषयाचा घाला जेव्हा पडतो तेव्हा नामाची आठवण ठेवा. प्रल्हादाने नामाशिवाय दुसरे काय केले ? प्रल्हादाने नामावर जसे प्रेम ठेवले तसे आपण ठेवावे. आजवरच्या सर्व भक्तांनी हेच केले. एक नामस्मरण करा, हाच खरा मार्ग. स्मरणात रहा म्हणजे विषय आपोआप मरतील.

साधकाने लोण्यासारखे मऊ असावे. कोणाला कुठेही खुपू नये, आपण हवेसे वाटावे. आपण नि:स्वार्थी झालो तरच हे साधेल. कोणी आपल्या पाया पडताना, ‘मी या नमस्काराला योग्य नाही’ असे साधकाने मनामध्ये समजावे, म्हणजे कुणी नमस्कार केल्याचा अभिमान वाटणार नाही, आणि न करणाऱ्याचा राग येणार नाही. सत्कर्मानंतर आपली स्तुती ऐकायला साधकाने तिथे उभेसुद्धा राहू नये. भगवंत ज्याला हवा आहे, त्याने असे समजावे की, आपण आता कुस्तीच्या हौद्यांत उतरलो आहोत, अंगाला माती लागेल म्हणून आता घाबरून चालायचे नाही. यासाठी चांगली माणसे पहिल्यानेच मातीत लोळतात, म्हणजे ती लाज जाते.

भगवंताच्या प्राप्तीचे दोन मार्ग आहेत : एक मार्ग म्हणजे, आजपर्यंत सर्व त्याच्या इच्छेने घडून आले, माझे जे सर्व आहे ते त्याचेच आहे, त्याचे तो पाहून घेईल, तो जे करील ते सर्वांच्या हिताचेच करील, उद्याचा दिवस त्याच्या इच्छेनेच यायचा आहे, असे मनाशी ठरवून आपण त्याच्या स्मरणात निश्चिंत राहणे हा होय. दुसरा मार्ग म्हणजे, ‘मी जगात कुणाचाच नाही, मी रामाचा आहे’ असे म्हणून कुठेही प्रेम न ठेवता त्याच्या स्मरणात राहणे हा होय. हा मार्ग जरा कठीण आहे. यामध्ये मनाने इतर ठिकाणचे प्रेम तोडून टाकायचे असते, कारण प्रेम एकाच वस्तूवर राहू शकते. मन जर आपले ऐकत नसेल तर न ऐकू द्या. आपण चांगले–वाईट शोधावे, आणि त्याप्रमाणे करू लागावे; मन आपोआप तिथे येईल. म्हणूनच, ‘आपले मन मारा’ असे न सांगता ‘आपले मन भगवंताकडे लावा’ असेच संत आपल्याला सांगतात.

हेच माझे सर्वस्व आहे, असे नामात प्रेम असावे.

****

संस्कृती व संस्कार

विभावरी कुलकर्णी,
मो. ८०८७८१०१९७

स्वत: वर प्रेम करा..

ज्योतिर्मय साहित्य

म्हणजे नक्की काय? आणि याचे फायदे काय?

आपण जसे आहोत तसा स्वीकार करणे.

रंग,रूप,उंची,तब्येत,एकूणच व्यक्तिमत्व यांचा *स्वीकार* करणे.

आपण जरा समाजात बघितले तर बरीच माणसे अशी दिसतात की,आकर्षक अशा बाह्य गोष्टी काहीच नसतात.पण तरीही ती यशस्वी असतात.अगदी बरेच दिव्यांग सुद्धा असे असतात की ते इतरांसाठी काम करतात.मग आपणाच आपल्याला का कमी लेखायचे? या साठी एक उपयुक्त वस्तू आहे. ती प्रत्येक घरात अगदी प्रत्येकाचा जिव्हाळ्याचा विषय असते.ती म्हणजे आरसा. याचा उपयोग कसा करायचा ते बघू.

मिरर थेरपी

सकाळी उठल्यावर प्रथम स्वतःला आरशात बघावे.आणि सुंदर हसून म्हणावे मी स्वतःचा स्वीकार करत आहे*.व स्वतःचे आभार मानवेत.ही कृती दिवसातून शक्य असेल तेवढ्या वेळा करावी.या मुळे काय होते? आपले मन स्वतःचा स्वीकार करते.व तसे मनाचे प्रोग्रॅमिंग होते.आणि तशाच सूचना मिळतात. आपण सगळ्या गोष्टी स्वीकारू लागतो.स्वतःला नावे ठेवणे बंद करतो. आपण बरेचदा दोन चेहरे घेऊन जगत असतो.इतरांसाठी आपला वेगळा चेहरा असतो.आणि स्वतः साठी वेगळा चेहरा असतो.त्या मुळे आपल्यावर ताण येतो. हे कमी करणे आपल्याच हातात असते.स्वतः वर प्रेम करणे व स्वाभिमान,अभिमान वाटणे यात फरक आहे.ज्यावेळी स्वतः वर प्रेम करतो त्यावेळी स्वाभिमान वाटतो.स्वाभिमान वाढला तर त्याचे रूपांतर अभिमान म्हणजे गर्व यात होते.यात खूप पुसट रेघ असते.आपल्याला अभिमान व स्वाभिमान सोडून स्वभान आणायचे आहे. त्या साठी स्वतःचा स्वीकार करून स्वतःवर प्रेम करावे.

स्वतःवर प्रेम केले की आपण आनंदी होतो.खोटा मुखवटा धारण करत नाही.स्वतः कडे साक्षी भावाने बघायला शिकतो.त्या मुळे स्वतः मधील गुण व दोष लक्षात येतात.एकदा हे लक्षात आले की आपण दोष कमी करू शकतो आणि गुणांची वाढ कशी होईल या कडे लक्ष देऊ लागतो.आणि अशी गुणी आनंदी असणारी व दुसऱ्यांना आनंदी करणारी व्यक्ती सर्वांनाच हवीशी वाटते.इथे आपल्या बाह्य रूपाचा काहीही संबंध उरत नाही.

हे सगळे फक्त एका साध्या गोष्टीमुळे घडते.आणि ती गोष्ट म्हणजे स्वतःवर प्रेम करणे.

नीतिशतक निरूपण

अनुवाद आणि निरूपण
ह.भ.प.चंद्रहास शास्त्री सोनपेठकर

ज्योतिर्मय साहित्य

रे रे चातक सावधानमनसा मित्र क्षणं श्रूयता
मम्भोदा बहवो वसन्ति गगने सर्वेऽपि नैतादृशा:।
केचिद् वृष्टिभिरार्द्रयन्ति वसुधां गर्जन्ति केचिद् वृथा
यं यं पश्यसि तस्य तस्य पुरतो मा ब्रूहि दीनं वच: ।।

अर्थ – अरे मित्र चातका, क्षणभर सावधान चित्त करून ऐक. आकाशात अनेक प्रकारचे मेघ असतात. परन्तु ते सर्व एकसारखे नसतात. काही मेघ आपल्या वृष्टी ने जमीनीचे सिंचन करतात. काही व्यर्थ गर्जना करतात. म्हणून दिसेल, त्या मेघाला तू याचना करू नकोस.

या श्लोकात अन्योक्ती आहे. चातक म्हणजे याचक होय. मेघ म्हणजे श्रीमंत माणसं. काही लोक मदतीच्या वल्गना करतात; तर काही लोक न बोलता प्रत्यक्ष मदत करीत असतात. व्यक्तीने मदतीची याचना करताना लोकांची पारख प्रथम केली पाहिजे. जे लोक केवळ वल्गना करतात, त्यांना नव्हे; तर जे लोक प्रत्यक्ष मदत करतात; त्यांच्याकडे याचना केली पाहिजे, असे या श्लोकात कवीश्रेष्ठ भर्तृहरींनी सुचविले आहे.

आरोग्य संजीवनी

जवस तुमच्या रक्तातील खराब कोलेस्ट्रॉल कमी करू शकते

ज्योतिर्मय साहित्य

सध्याच्या धावपळीच्या आणि व्यस्त जीवनशैलीमुळे लोकांच्या खाण्याच्या सवयी बिघडत आहेत आणि यामुळे लोक सतत नवीन आजारांना बळी पडत आहेत. सतत खाण्या–पिण्याशी संबंधित चुका करत राहिल्याने उच्च रक्तदाब ( ) आणि हृदयविकाराचा धोका वाढतो, तसेच शरीरातील खराब कोलेस्टेरॉलचे प्रमाणही वाढते.

त्यामुळे अनेक आजार होऊ शकतात. तथापि आपल्या आहार आणि जीवनशैलीकडे लक्ष देऊन शरीरातील खराब कोलेस्टेरॉलचे वाढते प्रमाण रोखले जाऊ शकते. तुम्ही ताबडतोब तुमची जीवनशैली बदलली पाहिजे. यासाठी आज आपण जवस तुमच्या रक्तातील खराब कोलेस्ट्रॉल कसे कमी करू शकते, हे जाणून घेणार आहोत.

जवसाचा शरीरावर होतेय चांगला प्रभाव

पेरिफेरल आर्टरी डिसीज असलेल्या लोकांमध्ये फ्लेक्ससीड्स म्हणजेच जवसाच्या बिया खराब कोलेस्टेरॉल कमी करतात आणि कोलेस्ट्रॉल–कमी करणार्या औषधांसोबत एकत्रित केल्यावर शरीरातील कोलेस्टेरॉलवर परिणाम न होता अतिरिक्त कोलेस्ट्रॉल कमी करण्याची क्षमता त्यांच्यात असते. इतकंच नाही तर तुमचा रक्तदाब नियंत्रित ठेवण्यासही मदत होते. खराब कोलेस्टेरॉल कमी करण्यासाठी आणि हृदयाच्या आरोग्यासाठी जवसाच्या बिया खूप चांगल्या आहेत यात शंका नाही. जवसामुळे बद्धकोष्ठता आणि पोटाचे अनेक आजार दूर होतात. या कारणास्तव फ्लॅक्ससीड म्हणजे जवस हे पृथ्वीवर आढळणारे सर्वात पौष्टिक अन्न आहे असे म्हटले जाते.

जवस ‘असे’ लढते कोलेस्टेरॉलशी

प्राचीन काळापासून लोक आपल्या आहारात जवसाचा वापर करत आहेत. जवस सोबत त्याचे तेल देखील वापरले जाते. ग्रीक, रोमन, इजिप्शियन, चिनी आणि भारतीय संस्कृतींमध्ये याचा मोठ्या प्रमाणावर वापर केला जातो. जवसामध्ये ओमेगा ३ आणि ओमेगा ६ फॅटी ॲसिड, विरघळणारे फायबर आणि प्रथिने मुबलक प्रमाणात असतात. हे सर्व पोषक खराब कोलेस्ट्रॉल काढून टाकतात, ज्यामुळे हृदयविकाराचा धोका कमी होतो.

कोलेस्टेरॉलच्या आजारावर जवस हे जादुई औषध आहे. जवस अल्फा–लिनोलेनिक ऍसिड (एएलए) ने समृद्ध असतात, ज्यामुळे रक्त प्रवाह सुधारतो आणि हृदयरोगाचा धोका कमी होतो. यासोबतच ते इकोसापेंटायनोइक ॲसिड (ईपीए) आणि डोकोसाहेक्साएनोइक ॲसिड (डीएचए) ने समृद्ध आहे. हे तिन्ही ऍसिड खराब कोलेस्टेरॉल कमी करण्यासाठी ओळखले जातात. म्हणूनच कोलेस्टेरॉलच्या आजारावर जवस हे जादुई औषध आहे.

जवस रोज किती खावे ?

आरोग्य तज्ज्ञांच्या मते, रोजच्या आहारात एक–दोन चमचे जवसाचा वापर केला पाहिजे. पण जवस कधीही कच्चे खाऊ नका, नेहमी आधी भाजून घ्या आणि नंतर खा. त्याचे फायदे मिळविण्यासाठी, ते योग्य स्वरूपात, योग्य प्रमाणात खाणे आवश्यक आहे. तुम्ही ते आणखी अनेक ड्रायफ्रूट्स आणि संपूर्ण बियांसोबत भाजून खाऊ शकता.

जवसाच्या बिया भाजून, बारीक करून, स्मूदी, हलवा, लापशी, लाडू आणि दह्यामध्ये मिसळूनही खाता येतात. जवसाची पावडर बनवून ती तिन्ही वेळच्या जेवणासोबत १–२ चमचेही घेऊ शकता.

संकलन –
डॉ. प्रमोद ढेरे (निसर्ग उपचार तज्ञ)
पिंपरी–चिंचवड, पुणे.
आरोग्यविषयक व्याख्याते व लेखक
संपर्क – ९२ ७१ ६६९ ६६९

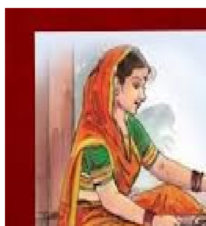

जात्यावरच्या ओव्या......

नातेसंबंध - आई-वडील

माय माय करू
माय साखर फुटाणा
मायेच्या गोष्टी गोड
मला उठू गं वाटे ना ||५||

माय माझी मका
दुरून मारे हाका
लाडकी ला वाटे
थंड वाऱ्याच्या झुळका ||६||

संदर्भ: कै. गवणाबाई बोराडे
संकलन: सौ मनोरमा बोराडे

रवींद्रनाथ टागोर

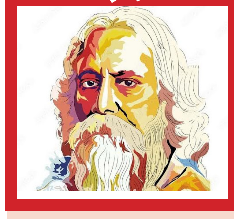

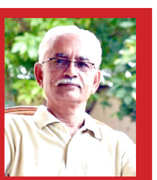

विश्वास देशपांडे,
चाळीसगाव
मो. ९४०३७४९९३२

रवींद्रनाथ टागोर : वारसा आणि कार्य

ज्योतिर्मय साहित्य

तो मिनीच्या घरी येतो तो दिवस विशेष असतो. मिनी आता मोठी झालेली असते आणि तिचं लग्न ठरलेलं असतं. सुरुवातीला तर मिनीचे बाबा त्याला ओळखत नाहीत. पण नंतर त्यांच्या लक्षात येते. आजच्या शुभ दिनी असा चोर माणूस त्यांना घरी आलेला नकोसा वाटतो. ते त्याला नंतर यायला सांगतात. पण तो म्हणतो, एकदा तरी बच्चीला भेटू द्या. पण तिचे वडील नाही म्हणतात. तो जाताना एक पुडा त्यांच्या हातात देतो. त्यात किसमिस, बदाम आदी सुका मेवा असतो. एवढे मिनीला द्या असे विनवतो. तो त्यांना म्हणतो, साहेब मी चोर नाही. माझ्यावर चोरीचा खोटा आळ आला होता. तो त्याच्या लांब झग्यात हात घालून एक कागद काढतो. त्यावर एका छोट्या मुलीच्या हाताचे ठसे असतात. तो म्हणतो, माझ्या मुलीचा फोटो तर माझ्यापाशी नाही. तिची माझी भेट नाही. पण हे तिच्या हातांचे ठसे मी सांभाळून ठेवले आहेत. ते पाहून मिनीच्या बाबांचे डोळे भरून येतात. या काबुलीवाल्याचा देश, धर्म, संस्कृती सगळे वेगळे असले तरी त्याच्यातही बापाचे हृदय आहे. मी आणि तो यात फरक नाही. ते मिनीला बोलावतात. मिनी वधूच्या वेशात येते. ती काबुलीवाल्याला सुरुवातीला ओळखत नाही. काबुलीवालाही ती मोठी झालेली पाहून बावरतो. तो म्हणतो, बच्ची, सासुरवाडीला निघालीस का तू ? यावेळी मिनी लाजते. ती घरात गेल्यावर काबुलीवाला जमिनीवर बसकण मारतो. त्याला कळते की आपली छोटी मैत्रीण आता पूर्वीची राहिली नाही. ती मोठी झाली आहे. आता त्याच्या डोळ्यासमोर त्याची मुलगी येते. तीही एवढीच मोठी झाली असेल असे त्याला वाटते. मिनीचे वडील त्याला लग्नखर्चासाठी बाजूला काढून ठेवलेल्या पैशातले काही पैसे देतात. त्याला म्हणतात, रहमत, तू आता आपल्या प्रांतात आपल्या गावी जा. आपल्या मुलीला भेट. तुला तुझी मुलगी भेटली की जो आनंद होईल, त्यातूनच माझ्या मुलीचं कल्याण होईल. कथेचा शेवट करताना रवींद्रनाथ लिहितात, लग्नखर्चात कपात करावी लागली. घरातली बायकामंडळी नाराज झाली होती. पण मंगलप्रकाशाने आमचा शुभ उत्सव अधिक उजळून निघाला होता.

आचरणात आणण्यासारखे खूप काही

ज्योतिर्मय साहित्य

''गुढीपाडव्याच्या व नवीन वर्षाच्या सर्व हिंदूजनांना खूप खूप हार्दिक शुभेच्छा!

गुढीपाडवा सण आहे मोठा
नाही इथे आनंदाला तोटा
सण साजरा करा आनंदाने
सकलां जवळ करा प्रेमाने

आज चैत्र शुद्ध प्रतिपदा ! आजचा दिवस हा ''गुढीपाडवा'' म्हणून भारत देशात सर्वत्र मोठ्या प्रमाणात आंब्याच्या पानांनी व विविध रंगांच्या फुलांनी घरादाराला सजविले जाते. गुढी उभी केली जाते. गुढीला नैवेद्य दाखविला जातो. घरी दारी सर्वत्र अगदी मंगलमय, आनंदी वातावरण असते. वर्षभरात अत्यंत पवित्र व शुभ असे साडेतीन मुहूर्त आहेत.त्यापैकीच, गुढीपाडवा हा एक पुर्ण मुहूर्त आहे. यादिवशी सर्वजण नवीन वस्त्रांची, वस्तूंची वाहनांची व घराची ज्याच्या त्याच्या ऐपतीप्रमाणे खरेदी करत असतात. गुढी हे सर्व मंगल मांगल्याचं प्रतिक आहे. गुढीची जी आभुषणं आहेत, त्यांचं महत्त्व खालीलप्रमाणे आहे. शुभकलश यशश्री, कडूलिंब आरोग्य, पुष्पहार मांगल्य, जटीची साडी वैभव, वेळूकाठी सामर्थ्य, संकल्प सुपारी, स्थैर्य पाट, आसन, संस्कृती रांगोळी, श्रीफळ सिध्दी, हळदकुंकू सौभाग्य, घरासमोरगुढी उभारली असता इतक्या विविध गोष्टींची समृध्दता माणसांना प्राप्त होते. हजारो वर्षांपासून भारतात ही धार्मिक संस्कृती, परंपरा अजूनही तेवढ्याच श्रध्देने आणि अगदी भक्तीभावाने चालू आहे. परंतु, इथे लक्षात घेण्याजोगी महत्वाची गोष्ट म्हणजे हळूहळू या सणाचं महत्व पूर्वीसारखे आपुलकीचे आणि आत्मियतेचे न राहता एक फॉर्म्यालिटी म्हणून साजरे केले जात असल्याचे दिसून येत आहे. सत्तरीच्या दशकात असलेल्या पिढीने तर हा गुढीपाडव्याचा नववर्षाचा सण तर दरवर्षी अगदी भक्तीभावाने साजरा केलेला आहेच! परंतु, सध्या, पन्नाशीला आलेली पिढी या सणांच्या बाबतीतील शेवटची पिढी म्हणावी लागेल. कारण २५ ते ३५ ची पिढी ही करिअर करण्यातच गुंतलेली आहे. तसेच, वयाची पंधरा ते पंचवीस पर्यंतची पिढी ही बहुतेकपणे सीबीएसई, आयसीएसई या इंग्रजी शाळांच्यापॅटर्नमधील आहे. त्यामुळे, मराठी बोलण्याकडे त्यांचा जास्त ओढा नसतो, आणि धार्मिक गोष्टींकडे त्यांचा कल कमी असल्याचे दिसून आले आहे. कौटुंबिक स्तरावर जरी हे प्रमाण कमी असल्याचे दिसून आले असले तरी सामाजिक स्तरावर मात्र, सणांचे महत्व, मेळावे उत्सवांचे प्रमाण व लोकांचा उत्साह भरपूर प्रमाणात असल्याचे दिसून आले आहे.

मधुकर निलेगावकर,
पुणे

सामाजिक स्तरावरील ही धार्मिक स्थिती पाहता हजारो वर्षांपासून ही भारतीय सणांची संस्कृती अजून टिकून आहे व यापुढेही अशीच उत्तमरित्या टिकून राहील असा आत्मविश्वास वाटतो. कोणीही कोणत्याही माध्यमातून शिक्षण घ्या मग, ते इंग्रजी असो अथवा मराठी परंतु, आपल्या संस्कृतीचे जतन व संवर्धन सर्वांनी केलेच पाहिजे. सो कॉल्ड स्वतः ला अत्यंत सुशिक्षित व अत्याधुनिक जीवनपध्दतीने जगणा-या अशा काही माणसांना (स्त्री व पुरुष दोघांनाही) अशा पध्दतीने गुढीपाडवा सण आता साजरा करणे म्हणजे,

बुरसटलेला विचार वाटेल. त्यांनी असा विचार करणे हाच अशिक्षितपणा आहे. हे त्यांनी नीट लक्षात घ्यावे. ३१डिसेंबरच्या रात्री १२ वाजेपर्यंत मोठमोठे स्पीकर्स व डीजे लावून नाचणारे तरुण,तरुणी व अशा प्रकारचे इतरही लोक १जानेवारी नवीन वर्ष साजरे करण्याच्या तयारीत वाटेलतसे अंगविक्षेप करीत नाचत गात असतात. पण, हिंदू संस्कृतीप्रमाणे आपला खरा सण हा ''गुढीपाडवा'' आहे. काहीजण म्हणतील माणूस आज चंद्रावर जाऊन पोहोचला आहे आणि हे काय जून्या धार्मिक परंपरा! अहो! आत्ता माणूस चंद्रावर पोहोचला आहे.पण, संपुर्ण जगात फक्त भारताच्याच ऋषीनी तपश्चर्येच्या साधनेने लाखो वर्षांपूर्वीच शुक्रावर व चंद्रावर जीवसृष्टी नसल्याचे सांगितले आहे. तसेच, माणसांच्या आयुष्यात उपरोक्त दर्शविल्याप्रमाणे या सणाचे, गुढीपाडव्याचे अनन्यसाधारण असे महत्त्व आहे. ते कुणालाही नाकारता येणारच नाही. हे त्रिकालाबाधित सत्य आहे. सर्व भारतीय सण हे याचेच द्योतक आहेत. तसेच, सर्व हिंदू लोक हजारो वर्षांपासून हे सण साजरे करीत आहेत. ही या भारत देशाची अखंड अशी धार्मिक व सांस्कृतिक जाज्वल्य परंपरा आहे. तसेच, ती आजतागायत टिकून आहे आणि अशीच यापूढेही टिकून राहील यात शंकाच नाही. त्यामुळे, या देशातील सर्व हिंदू भारतीयांनी आपल्या या शेकडो शतकांपासून चालत आलेल्या आपल्या धार्मिक संस्कृतीचे जतन व गुढीपाडव्याच्या निमित्ताने नवीन वर्षाचे स्वागत धुमधडाक्यात साजरा केले पाहिजे.

जय हिंद ! जय महाराष्ट्र ! जय श्रीराम !
जय श्रीकृष्ण! श्रीस्वामी समर्थ !

***

वास्तव भावनेचा उद्रेक- प्रक्षोभ....

ज्योतिर्मय साहित्य

डॉ. प्रकाश जाधव यांची प्रक्षोभ आत्मकथनात्मक कादंबरी वाचली . मला ती खूप प्रेरणादायी वाटली. एखाद्या व्यक्तीला जीवनात किती संघर्ष करावा लागतो. याचे अनेक संदर्भ या पुस्तकात सापडतात. प्रा. डॉ. प्रकाश ज्ञानोबा जाधव हे मूळचे लातूरचे. प्रक्षोभ या आत्मकथनात डॉ. प्रकाश जाधव यांनी त्यांच्या इयत्ता पहिली ते इयत्ता बारावी पर्यंतच्या खडतर प्रवासाचे वर्णन केलेले आहे. दगडवाडी हे लातूर जिल्ह्यातील निलंगा तालुक्यातील एक खेडेगाव. चार हजार लोकसंख्या या गावची.एसटी जाण्यासाठी साधा डांबरी रस्ताही या ठिकाणी नाही. गाव पाटील आडनाव असलेल्या लोकांच. त्यांचाच दबदबा आणि त्यांचीच सत्ता या गावावर. तसेच गावात महार, मांग, चांभार, ढोर अशा समाजाचे लोक राहतात.याच दगडवाडीच्या दक्षिणेला माळरानावर दगड, धोंडे, झाड-झुडप यांनी व्यापलेला भाग आहे. तिथून पुढे दोन किलोमीटर अंतरावर वडार वस्ती आहे. जेमतेम ४० ते ५० घरांची यांची वस्ती. याच वस्तीत लेखकांचे कुटुंब राहत असे. दगड खदानीत कष्ट करणारे आई-वडील. त्यांची लहान लहान चिमुरडी मुले-मुली. शिक्षणाची काही सोय नाही. जिल्हा परिषद ची शाळा गावात नावापुरतीच. गावातील टग्या पोरांच्या खेळायचं मैदान म्हणजे जिल्हा परिषद शाळा. गावाच्या कच्च्या रस्त्याजवळ लेखकाचं गाव. कुठलीही सुख सुविधा उपलब्ध नाही. आई-वडिलांना कामात मदत करणे, त्यांना पाणी आणून देणे, हे लेखकाचे पाणी तेथील मुलांचे काम. लेखक जेव्हा पाच ते सहा वर्षाचे असतात तेव्हा दगडवाडीच्या पारा जवळ दोन शिक्षक येतात. ते एका आश्रम शाळेत शिक्षक म्हणून काम करत असतात. भटक्या विमुक्तांच्या मुलांना शिक्षण देणे हे त्यांचे काम होते. वडारी समाजातील लोकांना शिक्षणाचे महत्त्व समजावून सांगत असतात,

परंतु जे कधीही शाळेत गेले नाही कधी त्यांचे पूर्वज ही शाळेत गेले नाही अशांना काय समजणार ? म्हणतात ना पालथ्या घड्यावर पाणी. हाच वाकप्रचार त्यांना लागू पडतो. त्यांच्या डोक्यात काही शिरत नाही. एका गावातून दुसऱ्या गावात, दुसऱ्या गावातून तिसऱ्या गावात भटकंती करत राहणे आणि आपला जीवित क्रम पूर्ण करणे हे त्यांचे काम. अज्ञानी अशिक्षित समाज असल्यामुळे मुलांच्या शिक्षणाकडे दुर्लक्ष होत होते. आश्रम शाळेतील शिक्षकांच्याही नाईलाज होतो आणि ते शाळेत निघून जातात. आश्रम शाळेतील मुख्याध्यापक सुलक्षणाबाई या होत्या. राठोड मास्तर आडे मास्तर हे भटक्या विमुक्त समाजातील लोकांना आम्ही शिक्षणाचं महत्त्व खूप समजावून सांगितलं पण ते आपल्या मुलांना शाळेत पाठवायला तयार नाहीत असं मुख्याध्यापक बाईंना सांगतात. काहीही करून आश्रम शाळा ही सुरळीत चालू राहावी हीच अपेक्षा मुख्याध्यापक सौ.सुलक्षणाबाई यांची होती. म्हणूनच आडे मास्तर आणि राठोड मास्तर यांनी भटक्या विमुक्तांच्या मुलांना पळवून आश्रम शाळेत नेले. लेखक आणि त्यांचे काही मित्र यात होते. लेखक तेव्हा पाच ते सहा वर्षाचे होते. मुले देखील खूप घाबरलेली होती. मुख्याध्यापक सौ सुलक्षणाबाई ह्या घाबरलेल्या मुलांना म्हणाल्या की, घाबरू नका तुम्हाला काहीही होणार नाही, काळजी करू नका. तुमच्या भल्यासाठी तुम्हाला इथे घेऊन आलो आहोत. तुम्हाला इथे चांगलं शिकता येईल शिकून मोठं होता येत.यासाठी आम्ही तुम्हाला इथे घेऊन आलो आहोत. तुमचे आई-वडील दिवसभर उन्हातान्हात काम करतात. उन्हात काम करून सुद्धा तुम्हाला पोटभर खायला मिळत नाही. तुमची जेवणाची राहण्याची सोय केली जाईल. तुम्हाला वह्या, पुस्तके दिल जाईल, तुम्हाला घालायला कपडे दिले जातील या प्रकारचे आश्वासने मुख्याध्यापक सौ सुलक्षणा बाई मुलांना देतात. फक्त मान होकारार्थी डौलवतात. हि एक आश्रम शाळा होती. शिवाजी आश्रम शाळा ही विठ्ठल राव भिकाने सोसायटी तर्फे चालवली जात होती. विनाअनुदानित तत्त्वावर ही आश्रमशाळा चालवली जात होती. मुले पळून नेली ही घटना अक्षरशः हृदय द्रावक वाटते. आज माळरानावरील वडार वस्ती शांत झाली होती. लेखकाचे आई-वडील मुलांचा शोध करण्यासाठी लगबगिने गावात, गावाच्या बाहेर, ओढ्याला , पांदिला शोधत होती. आश्रम शाळेत पळून आणलेली मुले रडकुंडीला आलेली होती. त्यांना एका पत्र्याच्या शेडमध्ये ठेवले होते. त्यात अंकुश्या, सोम्या, संत्या माध्या आणि लेखक हि होते. मुलांना भीती वाटत होती की त्यांना विकून टाकले जाईल काय. लेखक पाच सहा वर्षाचे असताना देखील संत्याला सांगत होती की हे लोक चांगले आहेत आपल्याला इथं खायला फुकट मिळतंय, शिकायला बी फुकट मिळतंय आपण पण शिकून मोठ होऊ ही लोकं आपल्याला शिकायसाठी इथं घेऊन आलेत. पण संत्या समजून घेण्याचे मनस्थितीत नव्हता तो लेखकावर नाराज होत होता आणि बाकीचे मुलं देखील लेखकावर भरपूर रागावलेली होती हे त्यांच्या डोळ्यातूनच जाणवत होतो ते लेखकावर दातओठ खात होती. रात्र खूप झाली होती अंकुश्या ला भूक लागली होती. माधाला पण भूक लागली होती त्याला झोप का येईना. पत्र्याचे शेड च्या एका कोपऱ्यात जेवण ठेवलं होतं. सगळे झोपले अस त्यांना वाटत होते. अंकुश आणि ताट घेतलं ताटात दोन चपात्या आणि भाजी घेऊन तू जीव लागला. तेवढ्यात मागे येऊन अंकुश्याला सामील झाला. हे सर्व झोपल्या जागेवर राठोड मास्तर पाहत होते परंतु ते जागेवरून उठले नाही ते झोपेतच आहे असे त्यांनी मुलांना भासवले. त्यांना मुलांबद्दल करुणा वाटू लागली. माध्या आणि अंकुश या पोटभर जेवण करून पाणी पिऊन आपल्या जागेवर जाऊन बसले. तेवढ्यात मास्तरांनी पॅनच्या खिशातील तंबाखूचे डबी काढून हातावर घेऊन मिळू लागले राठोड मास्तर उठलेत हे मुलांच्या लक्षात आले तेव्हा ते सगळे जागेवर पडून राहिली आपल्याला कोणी पाहिलंच नाही असं त्यांना वाटू लागले खरंतर मास्तर काय करत आहे हे मुलं झोपल्या जागे वरून पाहत होते. काय माध्या आणि अंकुशाकडं बघून राठोड मास्तर म्हणाले, काय रे पोरांनो आजूक झोप ला नाव काय? का झोप येईना गेलीय? पोटामध्ये अन्न नसल्यामुळे त्यांना देखील झोप येत नव्हती. राठोड मास्तर म्हणाले आपण सोबत जेवण करू सगळ्या पोरांनी झोपेतून उठा. एकमेकांकडे पाहत सुरू मुले जागेवरून उठली आणि त्यानंतर मुलांनी जेवण केलं. खरं तर हा प्रसंग अतिशय हृदयद्रावक आहे. काहींना पोटभर जेवण मिळतं आणि काहींना उपाशी झोपावं लागतं हे एक जीवनाचा सत्य आहे. अन्नाच्या दोन तुकड्यासाठी माणूस दिवस-रात्र काम करतो. परंतु त्याच पोट कधी भरत नाही. इकडं लेखकाच्या आई-वडील लेखकाला शोधण्यासाठी खूप प्रयत्न करतात. कवठा गावाला जाण्यासाठी एक पांदी आहे. आणि या पांदीतून लेखकाचे वडील म्हणजे अण्णा आणि आई म्हणजे अम्मा जात होते. रस्त्यात जो भेटेल त्याला ते विचारत होते. केळगाव च्या

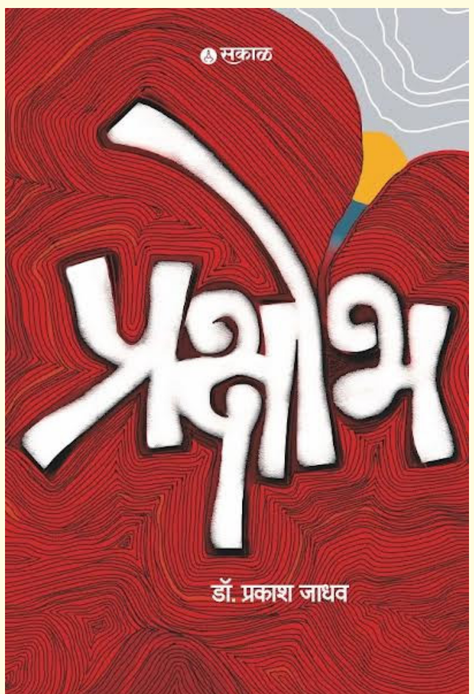

तांड्यावर एका वडारी बाईने (याडीने) आम्हाला सांगितलं होतं की, केळगाव ला नवीन शाळा उघडली असून तिथं आजूबाजूच्या गावची मुलं आलेली आहेत. शाळेकडे जाताना मकावरी गौरी होऊन बघत होती. लेखकाच्या वडिलांना मात्र ती शाळा पाहूनही शाळा नसल्यासारखं वाटत होतं. त्यांनी कधी शाळा पाहिलेली नव्हती. शाळा म्हणजे काय - मुलं खेळत बागडत इकडं फिरत असतात , घोळक्यात बसून गप्पा मारत असतात, असं चित्र लेखकाच्या वडिलांना शाळेबद्दल वाटत होतं. पत्र्याचे शेडच्या पाठीमागे लघवी करताना एक मुलगा दिसला. अम्माला तो मुलगा ओळखीचा वाटत होता. भान्याचा अंकुश सारखा तो दिसत होता असं तिला वाटलं. ती लेखकाच्या वडिलांना सांगत होती पण ती तिथे ऐकत नव्हते त्यांना ते वाटले की हिला कुणीतरी भानामती केली. नंतर पाहिलं आणि त्याच्या लक्षात आलं की खरंच तो अंकुश्या आहे. अण्णा पुढे पुढे घाई घाईने चालत होते. तेवढ्यात त्यांच्यासमोर शिपाई कांबळे गेला. अण्णा त्याच्याकडे पाहून त्याला मी हळू लागले. अनल कळत नव्हतं की हा गुरुजी आहे की दुसरा कोणी. तरी अण्णांनी त्याला वाकून राम राम ठोकला. अण्णा त्याला म्हणाले गुरुजी आमचे पोर आम्हाला माघारी द्या. आमच्या पोरांनो तुम्ही दाबून कोंडवाड्यात ठेवल्यासारखे केलंय. आम्ही पोरांना इथून घरी घेऊन जाणार आहोत. कांबळे शिपाई जाऊन मुख्याध्यापक सौ.सुलक्षणाबाई यांना घेऊन आला. अण्णा आणि सुलक्षणाबाई यांच्यासोबत मुला विषयी बोलत होते. सुलक्षणाबाई आम्हाला सांगत होते की आम्ही खाटीक किंवा दरोडेखोर नाही आम्हाला तुमच्यासारखे मुलं आहेत. अमित मुलांना शिक्षण देण्यासाठी आलो आहोत. तुमची मुलं शिकले तर ते मोठे होतील. तुमचे पूर्ववत कधी शिकले नाहीत पण तुमच्या मुलांना तरी शिकवा. शिपाई कांबळे पाणी पिण्यासाठी जग आणि ग्लास घेऊन येणार होता परंतु त्याला ते आणायला अवघड जात होतं म्हणून लेखक त्याच्या हातातील ग्लास घेऊन आले. त्यांनी आम्हाला पाणी पिण्यासाठी तो ग्लास दिला. ग्लास हातातून घेऊन आम्हाला लेखकाच्या गालातमुखा घेतला. लेखकांनी सगळ्यांना ग्लासात पाणी दिलं. सौ सुलक्षणाबाई यांनी लेखकाला जवळ घेतलं त्यांच्या पाठीवर शाबासकी देत त्यांना म्हणाल्या, शब्बास बेटा! असंच पुण्याचं काम कर लय मोठा होशील खूप शिक आणि तुझ्या समाजाचं नाव कर. हे सर्व त्यांना समजलं नव्हतं पण बाईची पाठीवरती थाप लेखकाला जाणवली होती.लेखकाला तेच खूप आवडलं होत. लेखकाला सुरक्षा मराठी बोलायचं होतं त्यांना मराठी येत नव्हती. मराठी समजत नव्हती. त्यांच्या मनामध्ये इच्छाशक्ती होती की त्यांना मराठी बोलायची शिकायची आहे आणि बाईसारखं मोठे बनायचं आहे. त्यांनी अण्णाला आणि अम्मा ला सांगितले की मला इथेच आश्रम शाळेत राहायचं आहे मला शिकायचं आहे. मुलाच्या हट्टापाई आई-वडिलांनी त्याला तिथे राहू दिलं. लेखक आता आश्रम शाळेत राहू लागले. राजुरकर मास्तर हे त्यांना मराठी विषय शिकवत होते. लेखक ते पाटीवर गिरवत होते. अ आ इ ई हे लेखक लिहायचा आणि वाचायचा प्रयत्न करत होते. गणिताच्या तासाला एक दोन तीन चार हे आकडे लिहीत होते वाचत होते. हे सर्व काही शिकण्यासाठी लेखकाला सहा महिन्याचा वेळ लागला. आणि त्याच वर्षी लेखकाचा पहिलीच्या वर्गात पहिला नंबर आला. यात आपल्याला दिसून येते की लेखकाची बुद्धीही तल्लख होती. लेखकाने प्रक्षोभ या आत्मकथनात वडारी समाजामध्ये जीवन जगत असणाऱ्या महिलांविषयी स्वतःला उच्च समाज समजणाऱ्या लोकांचा पाहण्याचा दृष्टिकोन कसा असतो , याचे देखील वर्णन केलेले आहे. सकाळची वेळ होती.

इकडे माळरानावर सुंदराबाई नावाची एक वडारी समाजाची बाई राहत होती. ती तापाने फणफणली होती. तिचा नवरा अण्णाराव तिला विहिरीतून पाणी आणण्यासाठी सांगतो. त्याला सांगते की, मला खूप ताप आला आहे. हे ऐकतात तिचा अण्णाराव तिला चुलीतील जळतं लाकूड घेऊन मारू लागतो. बिचारी तापलेल्या अंग असतानाही हंडा उचलून पाणी आणण्यासाठी नामदेव पाटलाच्या विहिरीकडे जाते. वडारी लोकांनी पाटलांच्या विहिरीत पाणी भरणे म्हणजे पाणी पाठवणं समजलं जायचं. आणि सुंदराबाई त्याच विहिरीत पाणी भरण्यासाठी उतरलेली असते. नामदेव पाटलाचा मुलगा पप्पू विहिरीकडे आला होता. खरंतर वाटत समाजाच्या महिलांनी कित्येक वेळा पाणी पाठवल्यामुळे पाटलांचा मार खाल्ला होता. वडारी समाजाच्या महिलांना अंगावरची साडी फिटेपर्यंत त्यांना मार खावा लागला होता. आणि नेमकं तेच या ठिकाणी घडलं. पप्पू विहिरीत पाणी किती आहे पाहण्यासाठी डोकावतो. आणि त्याला सुंदराबाई विहिरीत पाणी भरताना दिसते. त्याच्यातळाची आग मस्तकात जाते. तू रागाने चवताळून उठला आजूबाजूला पडलेले दगड त्याने विहिरीत असलेल्या सुंदर बाईकडे फेकून मारू लागला. त्याच्या तोंडात येतील तेवढे शिव्या त्याने देण्यास सुरुवात केली. मोठी मोठी दगडे ही तो सुंदर बाईला मारू लागला. कसं कसं करून ती हंडा घेऊन विहिरीच्या वर आली. विहिरीच्या आत असतानाच तिला एक दगड डोक्याला लागला होता तिच्या डोक्यातून रक्त येत होतं. ती वरती येताच त्यांनी दिला साडीचा पदर ओढला. तिथे जंपर चार ठिकाणी फाटलेलं होतं. पाण्यात भिजल्यामुळे तिथं काळ सगळं शरीरपण सुंदर दिसू लागलं होतं. पप्पू पाटलांना तिचं झम्पर फाडून टाकलं. तिचे स्तन पाहून पप्पू पाटलाचं मन विचलित झालं तो तिथे शरीर दाबू लागला. तू तिच्या सोबत जबरदस्ती करत होता. सुंदराबाईला खाली पाडून तिच्या सोबत शरीर संबंध करणार तेवढ्यात हनम्याला तिथे आला. हनम्याला पाहून पप्पू भानावर आला .हनम्या हा त्याचा कामगडी होता. तो त्याला म्हणाला, हनम्या बघ आपले ही विहिरीत पाणी भरत होती. तिने आपले पाणी बाटवले.

अशाप्रकारे स्वतःला उच्च समजणारे पाटील लोक गरीब असाह्य आणि अशिक्षित महिलांवर अत्याचार करतात. गावचे पोलीस पाटील देखील पप्पू पाटलांच्या बाजूने असतात. पोलीस पाटील आणि पप्पू पाटलाला सुंदराबाई चा नवरा अण्णाराव गुडघ्यावर बसून हात जोडून माफी मागू लागतो. सुंदराबाई गुडघ्यावर बसून हातात पदर घेऊन माफीची भीक मागू लागली .पण गावातल्या लोकांना त्यांची दया आली नाही. अशी घटना त्यावेळी दगडवाडी या गावात घडली होती. हे सर्व हृदयद्रावक चित्रण प्रक्षोभ मधून आपल्याला वाचावयास मिळते. प्रक्षोभ मधील प्रत्येक प्रकरण, प्रत्येक गोष्ट काहीतरी धडा शिकवून जाते. या आत्मकथनात लेखकांनी त्यांच्या जीवनात घडलेल्या घटना ,त्यांना झालेला त्रास, त्यांचा झालेला अपमान त्यांची झालेली अवहेलना याचे सत्य कथन केलेले आहे. प्रक्षोभ काय आहे ? समाज व्यवस्थेने ज्याला अति सामान्य माणूस म्हणून गणले, तोच सामान्य माणूस असामान्य पर्यंतचा जीवन प्रवास करून स्वतः ला सिद्ध करतो, तोच आहे त्याचा प्रक्षोभ. लेखकाने आपल्या आत्मकथनात वेगवेगळ्या स्वरूपात प्रक्षोभ मांडला आहे. आश्रम शाळेत इतर समाजाची ही मुलेही शिक्षण घेत होती. परंतु दोन समाजातली मुले एकमेकांत मिळून - मिसळून राहत नव्हती. हे सर्व लेखकाने डोळ्यांनी पाहिलं होतं ते समाजातील वाईट प्रवृत्तीचं सत्य अनुभवलं होतं. बाहेरून एकत्र असे भासवणारे लोकच आंतरिक शत्रू असतात. याचे देखील चित्र आपल्याला या प्रक्षोभ मधून पहावयास मिळते.

प्रक्षोभ म्हणजे स्वतःच्या अस्मितेची जाणीव समाजव्यवस्थेला करून देणे होय. लेखक आपल्या अस्तित्वाची जाणीव समाज व्यवस्थेला करून देण्यासाठी अतोनात प्रयत्न करतो असे आपल्याला या पुस्तकातून वाचावयास मिळते.समाज व्यवस्थेच्या विरोधातला हा संघर्ष, ही लढाई कधी संपत नाही म्हणूनच भावनेच्या उद्रेकातला प्रक्षोभ कधीही थांबत नाही. पुढे काय घडले? हे जर आपल्याला जाणून घ्यायचे असेल तर,

प्रा.डॉ. प्रकाश जाधव लिखित प्रक्षोभ हे आत्मकथन आपण सर्वांनी वाचावे ही आपणा सर्वांना विनंती नक्कीच तरुणांच्या जीवनामध्ये या प्रक्षोभ ची छबी उमटली जाईल असे मला वाटते. धन्यवाद

पुस्तक- प्रक्षोभ
लेखक- डॉ.प्रकाश जाधव
प्रकार- कादंबरी
पृष्ठे- ३३६ पाने मुल्य- ४९९ रुपये
प्रकाशन- सकाळ प्रकाशन.

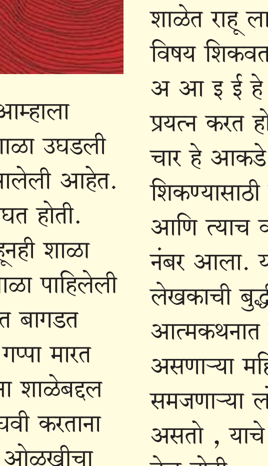

पुस्तक परीक्षण

दिपक सालोमन शिरसाठ

दवा-खाना

ऍलोपॅथी - एक दर्दभरी दास्ताँ

ज्योतिर्मय साहित्य

मंडळी, नांवात काय आहे, असे शेक्सपियरने म्हटले अन त्या शब्दांना वजन प्राप्त झाले पण तरीही नांव कमावण्याकरता लोक धडपडतातच ! मात्र कांही वेळा अशी नांवे काट्यासारखी सलत असतील तर? ऍलोपॅथी हा शब्द ग्रीक शब्द ऍलॉसवरून आला आहे. याचा अर्थ ''अन्य म्हणजेच इतर'' आणि पॅथिया, ज्याचा अर्थ ''विकृती'' असा होतो. १८०० च्या दशकात जर्मन फिजिशियन आणि होमिओपॅथीचे जनक सॅम्युअल हॅनमन यांनी पारंपारिक औषधोपचार आणि होमिओपॅथीमध्ये फरक दर्शवण्यासाठी हा शब्द तयार केला होता. म्हणजे बघा आपला तो बाब्या अन दुसऱ्याचं ते कार्ट तसंच! तेव्हा जनमानसात त्याचा असा अर्थ प्रचलित झाला की या औषधोपचारांनी एकवेळ आजार बरा होईलही, पण त्यांच्याद्वारे रुग्णात दुसरी विकृती निर्माण होते. वैद्यकशास्त्राच्या इतिहासामधील सर्वात महान व्यक्तींपैकी एक हिपोक्रेटस इ.स. पूर्व पाचव्या शतकातील एक प्राचीन ग्रीक वैद्य होता. तो ऍलोपॅथी (पाश्चिमात्य वैद्यकीय विद्या) चा जनक समजला जातो. रोग्याची पद्धतशीर तपासणी करणे, रोग्याचा इतिहास (हिस्ट्री) नोंद करून ठेवणे इत्यादी बाबी त्याने विकसित केल्या.त्याने दिलेली वैद्यकीय नीतीची शपथ हिपोक्रेटसची शपथ म्हणून ओळखली जाते. वैज्ञानिक दृष्टिकोन समोर ठेऊन आधुनिक वैद्यकशास्त्राची प्रगती होत गेली. मात्र कित्येक दुर्धर आणि जीवघेणे आजार बरे करणाऱ्या ऍलोपॅथीचे नांव पारंपरिकरित्या तसेच राहिले. निष्कर्ष असा की 'ऍलोपॅथी' हे ऍलोपॅथ नसलेल्या व्यक्तीने या आधुनिक पुराव्यावर आधारित औषधोपचाराचा अग्रदूत असलेल्या वैद्यकीय सेवेला लावलेले बुरसटलेले अणि अपमानजनक असे बिरुद आहे. काव्यगत न्याय असा की एरवी होमिओपॅथीचा अवलंब करणारी डॉक्टर मंडळी रोग्याचा जीव वाचवण्याकरता ऍलोपॅथीच्या औषधांचा सर्रास वापर करतात. मात्र इथे पॅथी महत्वाची नसून पेशंटचा जीव वाचणे यालाच प्राधान्य देणे योग्य आहे. समजा या ऍलोपॅथीला दुसरे नांव दिले तरी लोकांच्या मनांत वर्षानुवर्षे रुजलेले हे नांव काढून दुसरे घालणे म्हणजे अवघडच. असो!

मंडळी, हा इतिहास आठवण्याचे कारण म्हणजे आधुनिक औषधांचे साईड इफेक्ट. एका नव्या औषधाची बाजारात एंट्री अजिबात सोपी नसते. त्याला चाळण्या आणि चाचण्यांचे कडक आणि शिस्तबद्ध नियम पाळीत विविध दिव्यातून जात आपली गुणवत्ता सिद्ध करावी लागते.२०२० च्या एका आकडेवारीनुसार नवे औषध बाजारात येण्यासाठी औषध कंपनीला सरासरी ३१४ दशलक्ष ते ४. ४६ अब्ज अमेरिकन डॉलर इतका खर्च येतो. हे झाल्यावर साधारणपणे पहिल्या पाच वर्षात त्याचे गुणदोष दिसायला लागतात.

लेखिका
डॉक्टर मीना श्रीवास्तव

कधी कधी आधी शेकडो मानवी चाचण्यांत न आढळलेले दुष्परिणाम नंतर आढळतात. याचे कारण समजा एखाद्या औषधाच्या साईड इफेक्टचे प्रमाण जर दुर्मिळ (उदा. १००००:१) असेल तर ते त्याच्या मोठ्या प्रमाणात वापरानंतरच कळू शकते.

औषध कंपन्यांद्वारे या नवीन औषधाविषयी संपूर्ण माहिती भारत सरकारच्या केंद्रीय औषध मानक नियंत्रण संस्था (सेंट्रल ड्रग्ज स्टँडर्ड कंट्रोल ऑर्गनायझेशन)चे प्रमुख औषध नियंत्रक महासंचालक (भारत) (ड्रग्स कंट्रोलर जनरल ऑफ इंडिया-डी. सी. जी. आय.) यांना दिल्या जाते. ते रक्त आणि रक्त उत्पादने, रक्तात दिल्या जाणारे द्रवपदार्थ, लस आणि सिरम यांसारख्या विशिष्ट श्रेणींच्या औषधांना परवाने देतात. हा विभाग केंद्र सरकारच्या आरोग्य आणि कुटुंब कल्याण मंत्रालयाच्या अंतर्गत येतो. यासोबतच भारतातील औषधांचे उत्पादन, विक्री, आयात आणि वितरण यासाठी मानके देखील याच विभागाद्वारे निर्धारित होतात.

नवीन औषधांची गुगलवरील माहिती एकांगी, त्रोटक आणि विशिष्ट हेतूंनी (स्पॉन्सरड) प्रेरित असू शकते. औषध कंपन्यांच्या मेडिकल रिप्रेझेंटेटिव्हकडून (एम आर) डॉक्टरांना बाजारात आलेल्या नवीन औषधांची माहिती दिल्या जाते. डॉक्टरांनी या नवीन औषधांचे मूल्यमापन करतांना आपले ज्ञान आणि अनुभव यांचा वापर करावा. हे जर प्रामाणिकपणे झाले तर त्याच त्याच औषधांमध्ये किंचित बदल करून मी टू, अर्थात 'मी पण आले रे' अशा आणि घातक नव्या औषधांची बाजारात एंट्री सहजसाध्य होणार नाही. डॉक्टर मंडळींनी नीर-क्षीर-विवेक वृत्तीचे प्रतीक असलेल्या हंसासारखे आचरण करावे असे मला वाटते.

औषधांच्या साइड इफेक्ट्सवर अधिक चर्चा पुढील भागांत!

कविता

हृदय भाव कविता
आयुष्य डाव कविता
वेदना,घाव कविता
आनंद आव कविता

संघर्ष मार्ग कविता
जीवन स्वर्ग कविता
प्रमोद क्षण कविता
विनोद क्षण कविता

हयात आस कविता
स्वप्नांचा भास कविता
ध्येयाची कास कविता
जीवन श्वास कविता

तीव्र निर्धार कविता
प्रेम आधार कविता
शब्दांची धार कविता
भाव आकार कविता

ईश्वर स्तुती कविता
ईश्वर भक्ती कविता
आयुष्य स्फूर्ती कविता
मानव कीर्ती कविता

मनोज शोभाबाई प्रकाश अग्रवाल,
छत्रपती संभाजीनगर.

कविता....

ते शब्द काव्य दुःखाचे
तो डोह अंतरी खोल
हृदयाच्या पीळता पेशी
उगवते तयातून फूल
ती रात्र पुन्हा वैऱ्याची
खुणवते अशी डोळ्यांना
मी शांत निजवुनी आलो
स्वप्नातल्या कळ्यांना
तू अवचित यावे स्वप्नी
ते गीत घेऊनी ओठी
त्या ओलेती बघ न्हाल्या
पापण्या तळ्याच्या काठी
ते पैजण थरथरले अन्
रुणझुण कुणाच्या कानी
पाऊस म्हणाला मजला
मी ऐकून जातो गाणी

- बलराज संघई
९४२००१५१०८
छत्रपती संभाजीनगर

डोरलं तुटलं तेंव्हा

सौभाग्याचं लेणं असलेलं
काळ्या मण्याचं डोरलं अचानक तुटते
स्वप्नानी बहरलेलं तिचं झाड सांगा
एकाएकी असे कसे ओ वटते.....

पांढऱ्या साडीत, अंधारलेल्या झाडीत
कोंडण्याचे डाव कोण बरे आखते?
त्याचीच माय मग तिच्यासोबत
प्रथेच्या नावाखाली शत्रूसारखीच वागते..

ती एकाकी अभागी शोधीत राहते
घाव सोशीत नवीन वाट
फडफडणाऱ्या तिच्या पंखाना
संपवण्याचे घातले जातात वेगवेगळे घाट..

चारचौघीत चिमूटभर कुंकवासाठी
तिचं असणं नाकारलं जातं
तिच्या जखमांवर मीठ चोळून
सांग सखे तुझं बाईपण कुठे राहतं...

ती सोडून गेल्यावर त्याला
नवीन सोबत गरजेची वाटते
तो गेल्यावर ती मात्र
सांगा कुठे नवीन संसार थाटते.

होईल ठराव तूला सन्मानाने वागावंण्याचा
झळकेल बातमी प्रत्येक पानांवर
प्रसिद्धी साठी भरतीलही ओठी
पण घेऊ नकोस त्यातलं काही मनावर...

कशास हवे कोणाचे सात्वन
तुझं अस्तित्व तूच जपत जा
आवाज ऐक तुझ्याच आतला
नवीन इतिहास घडवीत रहा...

-रंजना सानप
मायणी (सातारा)

नववर्षाची गुढी

गुढीपाडव्याची गुढी,
घेऊन आली विजयाची पुडी
माणुसकीचा संदेश देण्या,
आली गुढीपाडव्याची गुढी.

नववर्ष साजरे करण्यासाठी
नववर्षाचे संकल्प करण्यासाठी.
संकल्प करून कृती करण्यासाठी,
आली गुढीपाडव्याची गुढी .

एकदा गुढी बोलू लागली,
तोंडातून शब्द काढू लागली.
आई पुरी वाढू लागली,
कडूनिंबाची गोळी करु लागली.

बोलता बोलता गुढी म्हणाली,
आता निरोप घेते तुमचा.
अक्षदा टाका मजवरती,
आपण भेटू पुढील वर्षी.

अशा प्रकारे पाडवा संपला,
रांगोळीने नटला सजला.
आनंदात भिजला भिजला,
वंदन करुया सारे गुढीला.

आनंद झाला गुढीला,
ऐकून संकल्प सर्वांचा.
जपून वापरा पाणी सारे,
हाच हेतू नववर्षाचा.

- श्रीपाद अनंतराव दसरे,
छ.संभाजीनगर

सूर्य

तळपतो रात्रंदिन
कण कण तप्त ज्वाला
श्वासातही निर्मितीचा
नवा ध्यास आहे त्याला..

तेजःपुंज आदित्याचे
अग्निहोत्र निशी दिन..
रुप रंग उर्जा दान
सृष्टी नवसंजीवन..

उगवल्या दाही दिशा
अंधकार मिटवून..
झळाळून सोने येते
प्रभातीस सजवून..

माथ्यावरी पोहचता
शीघ्रकोपी प्रभाकर..
सांजवेळी अस्ताला तो
शीत भासे दिवाकर...

नवग्रह अधिपती
पंचतत्व व्यापकता..
बुद्धी तेज आशीर्वाद
वर लाभे अर्घ्य देता.

''काव्य प्रतिभा
प्रतिभा महादेव चौगले कोल्हापूर

शब्दांचे गूढ जादूगार : कवी ग्रेस

ग्रेस कवींची झाली ओळख,
शब्दांनी बांधली सुंदर रेख!
गूढ भावनेचा घेतला स्पर्श,
काव्यसागराचा अज्ञात अर्थ!

रात्र कधी ती जागी होते,
कवितांमध्ये हुरहूर बोचते!
दुःखाचेही सौंदर्य हसते,
ग्रेसच्या ओळींच्या धुंदीत नाचते!

इन्ग्रिडच्या त्या नजरेसाठी,
ग्रेसने धरली शब्दांची छाती!
सोप्या ओळी, खोल अर्थ,
मनाला भिडणारा शब्दग्रह!

''वाऱ्याने हलते रान'' त्यांनी गात,
जीवनाचे गुज हळूच सांगतात!
प्रेम, वेदना, आठवणी, गीत,
ग्रेसच्या काव्यात दडले हे मीत!

कधी असतो शब्दांमधला ज्वर,
कधी उधाणलेला नयनभर सागर !
काही उमगले, काही न उमगले,
पण मनोमन त्यांचे सूर लागले !

स्मृतिदिनी त्या कवीस वंदन,
शब्दसृष्टीस अर्पित नमन !
ग्रेस, तुझे काव्य अमर राहो,
मराठी हृदयात सदैव निनादो !

- प्रदिपगुरूजी पिंपळनेरकर (रमाईसुत)
मु.पो.पिंपळनेर ता. साक्री जि. धुळे

''दान निशेचे''

कधी ढगांतुन कोरीव इमले रंग केशरी घेती
निळ्या सावळ्या देहावरती दान निशेचे देती

निळा सावळा गंध कपाळी लावुन ऐवज येतो
निळ्या सावळ्या गर्द धुक्यातून अंधाराला नेतो

साज मखमली उल्हासाचा परीघकोमल चक्षू
स्वानंदाला मिठीत घेतो अंतर्मुख तो भिक्षू

निळी सावळी कृतार्थ प्रतिमा भणंग पेरत जाते
वैशाखाच्या उन्हात पिवळ्या साकळलेले नाते

प्रदीप बडदे , (नवी मुंबई)
मो. ९५९४०२७९९५

समांतर रेषेतील एक...

तो
सकाळी उठला
फ्रेश झाला
चहा घेतला
सिगरेट पेटवली
टेरेसमधील खुर्चीमधे अगदी आरामशीर...
चिऊ चिव चिव करुन गुड मॉर्निंग म्हणाली...
आणि ते त्याला समजले...
तो आश्चर्य चकित झाला...
कावळा पण काव काव करुन म्हणाला...
सर, सुप्रभात...
आता १० दिवसांनी भेटू या...
हे पण कावळा बोलला ते समजले...
तो विचारात?
चिमणी, कावळा बोललेले समजले कसे?
मोबाईलवर कोणाशी तरी प्रेमाने बोलला...
कोणालातरी शिव्या घातल्या...
आणि कोवळी किरणे तापायच्या आत...
घरात प्रसन्न मनाने...
उठून घरात जात असतांना
काही मित्र...
काही नातेवाईक येतांना दिसले...
घरात पण खूपच गर्दी...
पत्नी, मुलं रडत होती...
सोसायटीतील बऱ्याच जणांच्या घोळक्यात...
काय झाले ?
काही कळत नव्हते!
त्याच्याकडे तर कोणी ढुंकुनही
पहात नव्हते...
कळत न कळत स्वतःच्या बेडरुम मधे गेला...
तर तो बेडवर झोपलेला...
समजले त्याला...
माझी मीच ठरवलेली...
समांतर रेषेतील एक...
त्या समांतर रेषेत धावणारा मी...
ती समांतर रेषा थांबली आहे...
संपली आहे...
दुसरी समांतर रेषा पुढे चालली होती...
काळाबरोबर...
मन विषण्ण झाले...
थोडेसे वाईट वाटले...
दुसऱ्या बरोबरीने धावणाऱ्या समांतर रेषेकडे...
कधी आपण लक्षच दिले नाही...
ही खंत तिला किंवा कोणालाही कळणार नाही...

सतीश इंदापूरकर,
पुणे

हे जरनल संपादक व प्रकाशक संजय व्यापारी यांनी १०१, सी विंग, सिल्व्हर स्पेस सोसायटी, विशाल नगर, पिंपळे निलख, पुणे-४११००१ (महाराष्ट्र) येथून प्रकाशित केले. (पीआरबी कायद्यानुसार संपादकीय जबाबदारी यांची आहे. या अंकात प्रसिद्ध झालेल्या प्रत्येक बातमी, लेख व जाहिरातींशी संपादक सहमत असतीलच असे नाही. सर्व वाद पुणे न्यायालयाच्या कक्षेत) E-mail-jyotirmaysahitya@gmail.com, Mob. 7743918559

गुढीपाडवा: संपूर्ण सृष्टीसाठी शुभ, समृद्ध, नवचैतन्य व मांगल्याचे प्रतीक

ज्योतिर्मय साहित्य

फाल्गुन महिना म्हणजे मराठी वर्षाचा शेवटचा महिना व यात होळी/धुलीवंदन म्हणजे जुन्या वर्षीचा शेवटचा सण साजरा करून संपणाऱ्या वर्षाला निरोप दिला जातो व नवीन वर्षाच स्वागत केले जाते.फाल्गुन नंतर चैत्र महिना लागतो हा महिना म्हणजे मराठी माणसासाठी नवीन वर्षाची सुरुवात म्हणजेच नवचैतन्य.हिंदु धर्मासाठी व मराठी माणसांसाठी गुढीपाडवा अत्यंत महत्वाचा सण म्हणुन साजरा केला जातो. गुढीपाडव्याचे संपूर्ण शुभ संकेत पुरातन काळापासून आपल्याला पहायला मिळतात.कारण गुढी हे समृध्दी, मांगल्य, चैतन्य व विजयाचे प्रतिक आहे.हिंदू दिनदर्शिके प्रमाणे चैत्र शुद्ध प्रतिपदेला ‘‘गुढीपाडवा‘‘सण साजरा करतो.आपल्या दाराशी गुढी उभारून समाजाला व जगाला विजयाचे आणि समृद्धीचे प्रतिक दर्शविण्यात येते.गुढी म्हणजे उत्सवाचे मोठे प्रतिकच!कारण याच दिवशी म्हणजे चैत्र शुद्ध प्रतिपदेला प्रभू रामचंद्रांनी वालीचा वध करून त्याच्या छळापासुन प्रजेला मुक्त केले.त्याचप्रमाणे रामाने असुरी शक्तीचा नायनाट केला.याच दिवशी प्रभूरामचंद्रांचा वनवास संपला होता म्हणून हा दिवस आनंदोत्सवाचा दिवस मानण्यात येतो.याच दिवशी ब्रम्हदेवाने सृष्टी निर्माण केली हाच तो पवित्र दिवस. भगवान विष्णूंनी मत्स्य रूप धारण करून याच दिवशी शंकासुरचा वध केला. चैत्र शुद्ध प्रतिपदेपासून श्री शालिवाहन राजाने शके गणनेला सुरूवात केली. शालिवाहनाने मातीचे सैन्य तयार केले त्यावर पाणी शिंपडून मातीच्या सैन्यात प्राण भरला.मग या सैन्याच्या मदतीने त्याने शत्रूंचा पराभव केला अशी आख्यायिका सुध्दा आहे.अशा प्रकारे पुरातन काळापासून आजपर्यंत विजयी दिवस म्हणून गुढीपाडव्याचा सण मोठ्या उत्साहाने साजरा केला जातो.आजच्या दिवशी घरा-घरामध्ये नवचैतन्य निर्माण व्हावे या उद्देशाने गुढी उभारताना चांदीच्या किंवा तांब्याच्या किंवा पितळीचा लोटा, गोडवा निर्माण व्हावा म्हणून गाठी, शांतीच प्रतीक म्हणून आंब्याची डाहळी,कडु निंबाची डहाळी औषधीचे प्रतिक म्हणून, गुढीमध्ये नवे कापड इत्यादींच्या माध्यमातून गुढी उभारून गुढीपाडवा सण साजरा जातो. या मागचा एकच उद्देश सर्वांचे आरोग्य सुदृढ रहावे, केला असतो की नवचैतन्य

निर्माण व्हावे आणि मराठी नवीन वर्षाची सुरुवात आनंदाने व्हावी व खेळीमेळीचे वातावरण निर्माण करून सर्वांनीच प्रगतीचा उच्चांक गाठावा व आरोग्य सुदृढ आणि निरोगी रहावे.या दिवसाला प्रत्येक जन आपल्या दारांमध्ये आंब्याच्या पानांचे तोरण बांधून व दारांसमोर रांगोळी काढून नवचैतन्य निर्माण करण्याचा प्रयत्न करीत असतो. गुढीपाडवा आपण नववर्षाच्या उद्देशाने साजरा करतो.कारण येणारे दिवस सुखसमाधानाचे, सुखसमृद्धीचे जावो आणि येणारी पीढा व दु:ख दुर व्हावे हाच यामागचा खरा उद्देश आहे. आपल्या मनातील स्वार्थीपणाची वृत्ती नष्ट होवून नवीन वर्षापासून आपले मन शांत,स्थीर व सात्त्विक बनविण्यासाठी सर्वांनीच संकल्प केला पाहिजे.हाच खरा विजयी दिवस व गुढी उभारने हे खऱ्या अर्थाने विजयाचे प्रतिक व सार्थक समजण्यात येईल.चैत्राची सुरूवात ज्या दिवसाने होते तो दिवस म्हणजे गुढीपाडवा.याच दिवसांपासून रामाचे नवरात्र सुरू होते व ते रामनवमीला संपते.या दिवसाला इतके महत्त्व आहे की हा दिवस साडेतीन मुहूर्तांपैकी एक मानला जातो.आपण ज्याप्रमाणे १५ ऑगस्टला स्वतंत्र दिवस साजरा करतो. त्याचप्रमाणे गुढीपाडव्याला प्रत्येक घरावर गुढी उभारून नवीन वर्षाची सुरुवात घराघरातुन साजरी केली जाते व आनंदोत्सव साजरा केला जातो.त्याचप्रमाणे आल्हाददायक वसंत ऋतू नंतरचा उन्हाळा बाधू नये म्हणून वर्षाच्या सुरुवातीलाच कडूनिंबाचे पाणे खावीत असे आयुर्वेद शास्त्र सांगतो. गुढीपाडवा विविध राज्यांत वेगवेगळ्या नावांनी साजरा केल्या जातो.गुढीपाडवा हा फक्त धार्मिक, सांस्कृतिक गोष्टींनीच जोडलेला नसुन त्यात निसर्गाचा व पर्यावरणाचा सूध्दा विचार केल्याचे दिसून येते. गुढीपाडव्याच्या दिवसाला मी हेच सांगु इच्छितो की प्रत्येकाने आपल्या प्रकृतीची काळजी घेवून पुढील वाटचाल करावी.मराठी नववर्ष जगावेगळे असल्याचे आपल्याला दीसुन येते.इंग्रजी नववर्षाच्या सुरुवातीला जगभर दिखावा दाखवून जल्लोष साजरा करण्यात येतो.परंतु मराठी नववर्ष संय्यमतेने, आनंदाने,आदरतीथ्याने,प्रेमाने,मानसन्माने आणि मुख्यत्वे करून आरोग्याचा दृष्टीकोन सामोरं ठेवुन साजरा करण्यात येतो.त्यामुळे जगाचे नववर्ष व महाराष्ट्राचे नववर्ष यात जमिन आसमानचा फरक दिसून येतो.वाढते प्रदूषण पहाता सर्वांनीच मास्कचा वापर करावा व आरोग्याची काळजी घ्यावी.महाराष्ट्रासह भारतात वाढते प्रदूषण पहाता व वाढते वनवे पहाता मराठी नववर्षाच्या निमित्ताने प्रत्येकांनी एकतरी वृक्ष लावलेच पाहिजे.यामुळे प्रदूषणावर मात करण्यास मोठी मदत होईल व निसर्ग प्रफुल्लित रहाण्यास मदत होईल. गुढीपाडव्याला प्रत्येकांनी वृक्षारोपण केले तर एकाच दिवशी लाखोंच्या संख्येने वृक्ष लागवड होईल.यामुळे गुरांना चारा,पशु-पक्षांना सावली,मानवाला शुद्ध हवा आणि सर्वांना शुद्ध ऑक्सिजन मिळण्यास मोठी मदत होईल.यामुळे संपूर्ण पृथ्वीतलावर आल्हाददायक वातावरण निर्माण होईल. यातच आपल्याला खरा गुढीपाडव्याचा व नवीन वर्षाचा विजयत्सोव व आनंदोत्सव दिसून येईल. गुढीपाडव्याच्या हार्दिक शुभेच्छा!

रमेश कृष्णराव लांजेवार
नागपूर.

एक अफलातून गाणं

ज्योतिर्मय साहित्य

आठ नऊ वर्षांपासून एका गाण्यानं लोकांना वेड लावलं आहे. ज्याच्या त्याच्या तोंडी हे गाणं असतं. बरं हे गाणं कोणत्याही चित्रपटातलं नाही, तरी ते लोकांच्या तोंडी आहे. असं कोणतं गाणं आहे बुवा हे ? तर हे गाणं आहे रोज आपल्या दाराशी येणाऱ्या आणि कचरा गोळा करणाऱ्या गाडीवर वाजणारं ! गाडीवाला आया घरसे कचरा निकाल हेच ते जादुई गाणं. सकाळी एकदा त्याचे स्वर कानावर पडले की दिवसभर ते मनात घळत राहतं. आमच्या दारावर भाजी विकण्यासाठी येणारा एक भाजीवाला या चालीवर भाजी विकत घेण्यासाठी आवाहन करताना पाहून माझी एकदा मोठीच करमणूक झाली होती. तो म्हणायचा, भाजीवाला आया ताई पैसे निकाल

सुरुवातीला तर हे गाणं ऐकून माझी मोठीच करमणूक झाली होती. या गाण्याचा आवाज मला अमिताभने गायलेल्या गाण्यासारखा वाटायचा. आणि संगीत तर अफलातूनच. मधूनच त्याला दिलेला, तो क्या करे भैय्या सारख्या शब्दांचा तडका त्याची मजा वाढवतो. साधी सोपी रचना लोकांना आवडते. ती लोकप्रिय होते आणि त्यांच्या लक्षातही राहते. माधुरी दीक्षितचं ते गाणं नाही का ? एक दो तीन... चार पाच ... बाकी काही असो पण सगळ्या लहान मुलांचे अंक पाठ झाले त्यामुळे ! तसंच हे गाणं. सोप्या शब्दात आणि मनोरंजक पद्धतीने लोकांना स्वच्छतेचं महत्व सांगणारं !

या गाण्याच्या जन्माची कथाही तितकीच रंजक आहे बरं का ! आपले माननीय पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांनी लाल किल्ल्यावरून बोलताना जनतेला स्वच्छता अभियानाचे आवाहन केले होते. आपलं गाव, शहर, देश स्वच्छ ठेवण्यासाठी नागरिकांनी सहभाग घ्यायला हवा अशा प्रकारचं हे आवाहन होतं. ते ऐकलं सगळ्या देशवासीयांनी. पण त्या शब्दांनी एका माणसाच्या मनात घर केलं. ती व्यक्ती होती मध्य प्रदेशातील एका अत्यंत दुर्गम भागात राहणारे एक शिक्षक. श्याम बैरागी हे त्यांचं नाव. पंतप्रधानांच्या या आवाहनाला प्रतिसाद देण्यासाठी काय करता येईल या विचारांनी त्यांच्या मनात घर केलं होतं. मंडला जिल्ह्यातील दुर्गम भागातील एका शाळेत शिक्षक असणारे हे श्याम बैरागी मंडला येथील नगरपालिकेच्या मुख्याधिकाऱ्याना जाऊन भेटले. स्वच्छता अभियानासाठी एखादं गाणं लिहिलं तर चालेल का असा प्रश्न त्यांनी मुख्याधिकाऱ्याना केला. ते मुख्याधिकारी म्हणाले की काही हरकत नाही. पण गाणं असं हवं की ते गाडीवर वाजवता यायला हवं. लोकांना कचरा आणा म्हणून ओरडून सांगण्याची गरज पडायला नको. बैरागी हे उपक्रमशील आणि कल्पक शिक्षक. ते लगेच कामाला लागले. यापूर्वीही लेखनाचा अनुभव त्यांना होताच. मग काय झालं गाणं तयार ! साध्या सोप्या शब्दात. या गाण्याला चालही लावली ती श्याम बैरागी यांनीच. आणि त्यातील भारदस्त आवाजही त्यांचाच ! मध्य प्रदेशातील मंडला नगरपालिकेच्या कचरा गाडीवर हे गाणं वाजायला लागलं. ही गोष्ट आहे २०१६ मधील. पाहता पाहता ते लोकांच्या ओठी रुळलं. मग या गाण्याची व्याप्ती आणि लोकप्रियता वाढतच गेली. संपूर्ण मध्य प्रदेश, बिहार, छत्तीसगढ, महाराष्ट्र, गोवा, राजस्थान आदी राज्यातही हे गाणं वाजू लागलं. रोज सकाळी आपल्या घरातील केरकचरा टाकून द्या. आपलं घर, परिसर स्वच्छ ठेवा असं आवाहन लोकांना करू लागलं. कचरा गाडी आणि हे गाणं एक समीकरण झालं.

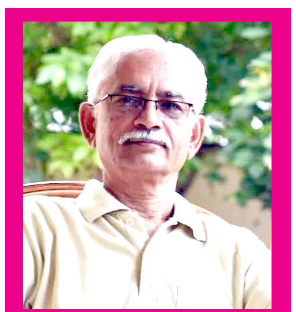

विश्वास देशपांडे
चाळीसगाव
९४०३७४९९३२

यापूर्वी कचरा गोळा करणाऱ्या गादीवर एक घंटा बसवलेली असायची. ती घंटा वाजवून लोकांना कचरा टाकण्याचं आवाहन केलं जायचं. अजूनही आपण त्या गाडीला घंटागाडीच म्हणतो. पण आता जवळपास प्रत्येक गावात घंटेच्या ऐवजी हे गाणं गाडीवर वाजतं. कोरोनाच्या काळात तर स्वच्छतेला अपार महत्व होतं. तसं ते कायमच आहे. पण कोरोना काळात तर या गाण्यानं लोकांना स्वच्छतेचं महत्व अगदी तीव्रतेनं जाणवून दिलं.

या गाण्याची लोकप्रियता इतकी वाढली की काही शाळांच्या वार्षिक समारंभाच्या कार्यक्रमांमध्ये त्यावर नृत्य केलं जाऊ लागलं आणि बच्चेकंपनी त्यातून स्वच्छतेचा संदेश लोकांना देऊ लागली. अनेकांनी यु ट्यूबवर या गाण्यांचे व्हिडीओ करून टाकले. २२ देशातील लोकांनी हे गाणं यु ट्यूबवर पाहिलं. या गाण्याला ६ मिलियन व्ह्यूज मिळाले.

पण पण पण....! ज्यानं हे गाणं लिहिलं तो बिचारा बाजूलाच राहिला. त्याला ना सन्मान मिळाला ना पैसे. बऱ्याच जणांना तर त्याचं नावही माहिती नव्हतं. त्याचं कारण म्हणजे श्याम बैरागींनी आपल्या गाण्याचा कॉपीराईट घेतला नव्हता. त्यांना जेव्हा या बाबतीत विचारलं गेलं की तुम्ही यासाठी अर्ज का करत नाही ? तेव्हा ते म्हणाले, अर्ज करून सन्मान मिळणार असेल तर तो काय कामाचा ? अशा गोष्टींची दखल स्वतःहूनच सरकारने घ्यायला हवी. शिवाय आपण सर्वांनी कोणतीही अपेक्षा न ठेवता आपलं गाव सुधारण्यासाठी स्वतःहूनच काहीतरी करायला हवे. स्वच्छता अभियान ही संपूर्ण समाजाची चळवळ व्हायला हवी. खरोखरच किती मोलाचे आणि तळमळीचे विचार मांडले आहेत श्याम बैरागी यांनी.

कचरा मग तो घरात किंवा परिसरात कुठेही असो, पडून राहता उपयोगी नाही. त्याची योग्य विल्हेवाट लावलीच पाहिजे. आता आपल्याला कचरा टाकायला लांब कुठेही जायला लागत नाही. फक्त कचऱ्याचे ओला कचरा, सुका कचरा असे नीट वर्गीकरण करायचे आणि गाडी आली की कचरा टाकून मोकळे व्हायचे. कचरा मग तो मनातला असो की घरातला, राहू देता उपयोगी नाही. तोरा मन दर्पन कहलाये असं एक सुंदर गाणं आहे. आपलं मन हेच आरसा. ते निर्मळ असलं तरच स्वच्छ प्रतिबिब दिसेल. म्हणून तर देख देख देख तू यहाँ वहा न देख...गाडीवाला आया घरसे कचरा निकाल.

****

नवीन सुरुवात साजरी करण्यापासून ते परंपरांचा मान राखण्यापर्यंत: सोनी सबचे कलाकार गुढी पाडव्याच्या आपल्या सुंदर आठवणी शेअर करत आहेत

ज्योतिर्मय साहित्य

गुढी पाडवा म्हणजे मराठी लोकांचे नवे वर्ष आणि विविध वैज्ञानिक, धार्मिक आणि शेतकी कारणांमुळे हा दिवस लक्षणीय असतो. या सणाच्या निमित्ताने सोनी सबवरील कलाकार सरिता जोशी, आदित्य रेडिज, सायली साळुंखे, चिन्मयी साळवी आणि जयेश मोरे आपल्या गुढीपाडव्याच्या स्मृतींना उजाळा देत आहेत आणि यंदा ते काय करणार आहेत हे देखील शेअर करत आहेत.

‘पुष्पा इम्पॉसिबल’ मालिकेत राधा काकूची भूमिका करत असलेली सरिता जोशी म्हणते, ‘‘गुढी पाडव्यापासून आमचे नवे वर्ष सुरू होते. आपल्या कुटुंबसमवेत नवी सुरुवात आणि सणाचा आनंद घेण्याचा हा सण आहे. दर वर्षी या दिवशी मी पारंपरिक महाराष्ट्रीयन पोशाख करते, पूजा करते आणि सगळ्यांना आवडणारे गोड-धोड पदार्थ करते. घराबाहेर उभारलेली गुढी हे समृद्धी आणि यशाचे प्रतीक आहे. नववर्षाची सुरुवात सकारात्मक मनाने करण्याची याद ही गुढी देते. लहान असताना त्या गुढीवर घातलेल्या गाठीच्या माळेवर माझा डोळा असे. गुढी उतरवल्यानंतर आम्हाला ती मिळत असे. आजही या दिवशी सिद्धिविनायक मंदिरात दर्शन करून आल्यावर मन कृतज्ञता आणि आशेने भरून जाते. सर्वांना गुढी पाडव्याच्या शुभेच्छा हे वर्ष सर्वांसाठी सुख, आरोग्य आणि यश घेऊन येवो!’’

‘पुष्पा इम्पॉसिबल’ मालिकेत दिलीप पटेलची भूमिका करणारा अभिनेता जयेश मोरे म्हणतो, ‘‘मी सर्वसाधारणपणे सकाळी लवकर माझ्या कुटुंबीयांसह पूजा करतो आणि मग आम्ही सगळे मिळून न्याहारी करतो. मला हा सण खूप प्रिय आहे कारण मी लहान असताना या दिवशी श्रीखंड पुरीचा बेत असायचा. मला अशा आहे की या गुढी पाडव्याला लोक थोडा श्वास घेऊन सरलेल्या वर्षाबद्दल चिंतन करतील आणि नववर्ष कसे असावे याची कल्पना करतील. सर्वांना गुढी पाडव्याच्या मनःपूर्वक शुभेच्छा!’’

‘वीर हनुमान’ मालिकेत अंजनीची भूमिका करत असलेली सायली साळुंखे म्हणते, ‘‘गुढी पाडवा हा माझा आवडता सण आहे. लहानपणी मी बघितले आहे की माझी आई आणि आजी गुढीपाडव्याची जय्यत तयारी करत. या दिवशी आम्ही खरेदी करतो आणि घर सुशोभित करतो. या सणाशी माझ्या सुंदर आठवणी निगडीत आहेत. आईसोबत गुढीसाठी एक छानशी साडी शोधण्याची आठवण त्यातलीच एक आहे. माझ्या कुटुंबाची परंपरा आजही तशीच सुरू आहे. मी देखील दर वर्षी माझ्या कुटुंबासमवेत गुढी उभारते, ती सुशोभित करते. श्रीखंड, पुरी, बटाट्याची भाजी आणि इतर पारंपरिक पदार्थांचा आस्वाद घेतल्याशिवाय या सणाचा आनंद पूर्णच होत नाही. माझ्या सर्व चाहत्यांना मी विनंती करेन की त्यांनी प्रेमाने आणि भक्तीने हा सण साजरा करावा.’’

‘वागले की दुनिया’ मालिकेत सखीची भूमिका करणारी चिन्मयी साळवी म्हणते, ‘‘गुढी पाडवा म्हणजे आपल्या कुटुंबासोबत आणि मित्रमंडळींसोबत एकत्र मिळून आनंद साजरा करण्याचे पर्व. आम्ही पारंपरिक पद्धतीने घराच्या बाहेर दिसेल अशी उंच गुढी उभारतो. ही गुढी म्हणजे समृद्धी आणि भाग्याचे प्रतीक आहे. मला गुढी सजवायला खूप आवडते. घरीच श्रीखंड बनवून श्रीखंड-पुरीचा बेत करण्याची परंपरा आमच्या घरी आहे. मी माझ्या आईला त्यात मदत करते.’’

‘तेनाली रामा’ मालिकेत राजा कृष्णदेवरायाची भूमिका करणारा आदित्य रेडिज म्हणतो, ‘‘नवीन सुरुवात, समृद्धी आणि महाराष्ट्राचा वैभवशाली सांस्कृतिक वारशाचे प्रतीक म्हणजे गुढी पाडव्याचा सण. सकारात्मक मनाने नवीन ध्येय ठरवण्याचा आणि आपल्या कुटुंबासोबत आणि प्रियजनांसोबत मजेत वेळ घालवण्याचा हा सण आहे. मी आशा करतो की हा सण सर्वांच्या जीवनात सुख, यश आणि आरोग्य घेऊन येवो! सर्वांना गुढी पाडव्याच्या खूप खूप शुभेच्छा!’’ बघत रहा, ‘पुष्पा इम्पॉसिबल’, ‘वागले की दुनिया’, ‘वीर हनुमान’ आणि ‘तेनाली रामा’ फक्त सोनी सबवर दर सोमवार ते शनिवार

बालपणीचा आणि मोठेपणीचा श्रावण...

ज्योतिर्मय साहित्य

१९७०-१९८०चा काळ असावा.शालेय जीवनात अनेक आनंदाच्या यादीतील श्रावण-भाद्रपद हा अत्यंत उत्साही असा होता. पहिलाच श्रावणाचा दिवस असेल तर शनिवारीच शाळेत स्पिकर वरुन प्र. वि.कुलकर्णी नावाचे सर सूचना सांगायचे परवा दिवशी श्रावण सोमवार असल्याने प्रशाला अकरा वाजून तिस मिनिटांनी भरेल,आणि चार वाजून विस मिनिटांनी सुटेल.झालं आनंदाला पारावार उरायचा नाही. तसेच शुक्रवारचे दर श्रावण शुक्रवारी शाळा दोन वाजून विस मिनिटांनी भरायची. या दोन दिवसां शिवाय प्रक्षाळपूजेला सुध्दा शाळा लवकर सुटायची. गौरीच्या दिवशी गौरी पहायला मिळावे म्हणून पण लवकर शाळा सुटायची.श्रावण म्हणजे पुण्यकर्माची पर्वणी असायची तशी आम्हा बाळगोपाळांना सुट्ट्यांची पर्वणी असायची.पण हल्लीचे खूडूस मुख्याध्यापक सुट्टी देण्यास कंजूसी करतात. श्रावण आणि भाद्रपद ह्या दोन महिन्यात प्रचंड उत्साही वातावरण असायचं.श्रावण शुक्रवारी घरोघरी जिवितेचे पूजन केले जायचे.जिविता म्हणजे एका चित्रामध्ये कृष्ण,वगैरे ची चित्र त्याची पूजा केली जायची. दर शुक्रवारी पुरणपोळी ठरलेली असायची. निदान नैवेद्यासाठी तरी असायचीच.पुरणपोळीचा कंटाळा,करणाऱ्याला आणि खाणार्याला कधी आला आहे असं अजून तरी पहाण्यात आलं नाही. पुरणपोळीचा नैवद्य त्यात कानवले असायचे तेही आवडीने खायचे.ज्येष्ठ अपत्याला ओवाळले जायचे. काही लोक वर्षभर उपवास होत नाहीत म्हणून एकवेळ जेवण करून राहायचे.त्यास श्रावणी केली आहे असे म्हटले जायचे.किती सण व्रतवैकल्ये होती ती..!!!

दर श्रावण महिन्यात एकदा तरी पाच कि.मी.वर असणाऱ्या कोर्टीला सायकलवर जायचेच,महादेवाच्या दर्शनासाठी!! जाताना मस्त रस्त्याच्या दुतर्फा असलेल्या भरपूर चिंचेच्या झाडांना नुकत्याच लागलेल्या चिंचा असायच्या त्या अर्ध्या चड्डीच्या खिशात टाकायच्या आणि सुटायचं.दर्शन घ्यायचं थोडेवेळ झाडाखाली बसायचं.काही खायला नेलं असेल तर ते खायचं.मग येताना कोर्टीला ओढ्याकडेला पांढराशुभ्र शाडू मिळाचा. आम्ही मित्र तो दगडाने उकरुन उकरून पिशवी भरायची. ते झालं की हँडलला किंवा कॅरिअरवर पिशवी अडकून पंढरीकडे सुटायचे. जाताना उलटं वार असायचं पण चिंचा काढत थांबत थांबत जायचं त्यामुळे काही वाटायचं नाही. पण येताना वारं सवास(उलटं नसायचं) त्यामुळं लवकर पोहचायचो.

शाडूचं आणि सोमवारचं काय नातं आहे असा प्रश्न पडेलं.पण या शाडूला भिजवून त्यात कापूस,वगैरे घालून ठेवायचे दोन दिवसांनी मग, त्यापासून पोळ्यासाठी बैल तयार करण्याच्या तयारीला लागायचो.कुणी बैल तर कुणी गणपतीच्या मूर्ती करायचे. यातूनच काही कलाकार आपोआपच तयार होत होते.उदाहरणार्थ आमचा मित्र उत्तम जाधव,शाळा लवकर सुटली तरी त्याचा फायदा झाला त्यातून कलाकार तयार झालेत. विशेषतः श्रावण सोमवार आणि साबुदाण्याची खिचडी हा ही एक ऋणानुबंध होताच.सोमवारी घरात उपवास असल्याने आम्ही पण करायचो.पण भूक सहन होत नसल्याने आवडती साबुदाणा खिचडी खायला मिळायची.काही जण खिचडीसाठी ही उपवास धरायचे!!

श्रावणातील खेळांचं गारुड तर मनावरचं हटतच नाही. रात्री सुरफाट्या,मुलींच्या फुगड्या झिंमा,महिलांचे फेर धरुन गाणी गाणे अशी नुसती आनंदाची पर्वणी असायची. काही मुलं मोकाट गाढवांच्यावर बसून फेरफटका मारायला जात.कुणी कशाच सोंग घेऊन फिरायचे, कुणी बिचार्या गाढवाच्या शेपटीला मोकळा पत्र्याचा डबा बांधायचे ते आवाजाने पळत सुटायचे.कुणी तिरडीवर एखाद्याला झोपवून अंत्ययात्रा काढायचे.पण मुलांच्या आटापाट्या भारी रंगायच्या रात्री बारा एक वाजेपर्यंत हे खेळ चालायचे. मध्यवर्ती ठिकाणी असणाऱ्या गाड्यांवर चहा गर्दी व्हायची.अर्थकारण ही या श्रावणात चांगल असायचे.खरं तर स्त्रियांच्या सणात मुलांची लुडबुड का?असं वाटायचं पण ते असल्याने त्यांना सुरक्षित आहे असं वाटायचं.नागपंचमीच्या सणासाठी खास आकर्षण असायचं ते म्हणजे झोके!!गल्लोगल्ली जर उंच मोठी झाडे होती त्यांना उंच,चांगल्या जाड दोरखंडांनी झोके बांधलेले असत. आता तशी मोठी झाडे पंढरीतून नामशेष झाली आहेत. गांधी सराफ आणि डॉ. भोपटकर यांच्या मध्ये एक मोठ्ठ झाड होत तशी झाडे पूर्वी गावातच होती. सरकारी दवाखान्या जवळच्या भागाला चिंचबन असेच म्हणत होते. आता झाडे तशी लावली तर त्या झाडा प्रमाणे याचा बुंधा मोठा व्हायला किती वर्षे लोटली जातील कुणास ठाऊक. सकाळी संध्याकाळी बाळगोपाळ मुली आनंद घ्यायच्या.दुपारची जेवणं झाली घरं आवरली की स्त्रिया झोके खेळायला येत असत. झोक्याच्या बांधलेल्या काठीवर दोघीजणी झोका असा काही खेळत की आकाश ठेंगणे वाटेल.साधारण एकदोन पासून पाच पर्यंत झोक्याचा खेळ चालायचा. त्यावेळी एकही पुरुष/ मुलगा तिथे जाण्याची हिंमत करीत नसायचे.

नागपंचमी नंतर रक्षाबंधन, कृष्ण जन्माष्टमी दहीहंडी अनेक ठिकाणी बांधलेल्या दहिहंड्या पहायला जायची उत्सुकता मोठी असायची.अरे एक दो तीन चार । वरच्या आळीची पोरं हुशार।।गोविंदा ला रे

दत्ता तरलगट्टी
मुक्त पत्रकार, पंढरपूर

आला।जरा मटकी संभाल....... हे गाण लागल्यावर कधी न नाचणारे सुध्दा ठेका धरायचे. हे सगळे कार्यक्रम किती भारी मन प्रसन्न करणारे दिवस असायचे.आम्ही आमच्या मंडळाने एकदा दहिहंड्या फोडण्याचा प्रयत्न चांगला केला होता तो ही विना सरावाचा!!!

श्रावण संपता संपता पोळा यायचा.''सण आला पोळा सगळे सण झाले गोळा ''अशी म्हणच होती. पोळ्या नंतर गणेशोत्सवाची चाहूल लागायची. श्रावणा पासूनच त्याची पूर्व तयारी चालू व्हायची.पेंटर लोक मुर्ती करायला आणि रंगवायला सुरु करायचे. शाळेच्या भोवतीच काही गणपतीचे कारागीर असल्याने मधल्या सुट्टीनंतरचा काळ बहुतेक वेळा दप्तरासह तिथंच जायचा.शिवाजी, दत्ता,वनारे बंधू उत्तम जाधव,बडकस पेंटर,मामा गोमेवाडीकर,ही कलाकार मंडळी तिथं होती.त्यांचे चालणारे काम,मूर्ती रंगवण, वेगवेगळ्या प्रकारच्या मूर्ती हे पहात बसल्यावर वेळ कसा जायचा ते कळायचे देखील नाही. कधी कधी तर मधल्या सुट्टीनंतर शाळेला मारलेल्या दांडीमुळे शिक्षकांचा मार खाल्ला आहे.या दोन महिन्यांत चोहीकडे निसर्ग बहरलेला अन् विविध फुलांचे सुगंध बाजारात असायचे. श्रावणातील श्रावणसरी आणि भाद्रपदातील मघा नक्षत्राची धुवाधार बरसात. हे जे लहानपणी अनुभवलं ते सारचं इतकं मनविभोर होतं की बस्स....!!

आता साठी नंतर पुन्हा बालपण यावं असं वाटावं इतकं समृद्ध बालपण जगलो आम्ही....!!!!आताही साठीतील मित्र जर एकत्र आले तर सुरफाट्या रंगू शकतात. अगदी यौवनातली चपळता कमी झाली असली तरी खेळ म्हणून तसे आम्ही चांगले खेळू यावर माझा विश्वास आहे.

मोठे झाल्यावर ही त्या गोष्टी मनातून जाता जात नाहीत. बालपण सरलं यौवन आलं.नोकरी व्यवसाय सुरू झाले. आजही शिक्षक असलो तरी वाटत आपण आपल्या बालपणी जे जे केलं ते ते करण्याची वेळ आताच्या बालकांची आहे. आता आपणही त्यांना मुक्त सोडावे.त्यांना ही उशिरा शाळा ठेवावी. लवकर सोडावे. कारण हे आम्ही उपभोगलेला समृद्ध काळ आम्हाला जसा उपभोगायला मिळाला तसाच आनंद या आताच्या बालकांना ही मिळावा.हल्लीच्या मुलांना सूरफाट्या भरपूर खेळू द्या. मनसोक्त हुंदडू द्या, नुसताच अभ्यासाचा बागुलबुवा पालकांनी आणि मास्तरांनी दाखवू नये. खेळांच्या अंग मेहनतीमुळे खरा बालकांचा मानसिक, शारीरिक, भावनिक, बौध्दिक, विकास होतो.स्वामी विवेकानंद एकदा म्हणाले होते.... *''मुलांना एखादा अध्याय कमी शिकवा पण त्यांना मनसोक्त खेळ खेळू द्यात.''* आज अनेक शाळांना मैदानेच नाहीत. आहेत तर आक्रसलेली आहेत. म्हणून सभ्य लोक हो आपण जे उपभोगले ते त्या बालकांचा आनंद त्याचं उपभोगणं आपण तरी का हिराऊन घ्यावं......!!???

***

गुढी उभारा-नवनवर्षाची मांगल्याची....

ज्योतिर्मय साहित्य

हिंदू दिनदर्शिके प्रमाणे चैत्र शुध्द प्रतिपदेला ''गुढी पाडवा''सण आपण साजरा करतो. गुढीपाडव्या पासूनच हिंदू नववर्षाची सुरुवात होते. आपण साडेतीन मुहूर्त मानतो,त्यातील गुढीपाडवा हे एक मुहूर्त आहे.या दिवशी शुभकार्यासाठी मुहूर्त पहावा लागत नाही. या दिवसातील कोणताही घटिका शुभमुहूर्त असते. यंदा गुढीपाडवा चैत्र महिन्यातील प्रतिपदा तिथी २९ मार्च रोजी संध्याकाळी ४ वाजून २७ मिनिटांनी सुरू होणार असून ती ३० मार्च दुपारी १२ वाजून ४९ मिनिटांपर्यंत असेल. अशा परिस्थितीत उदय तिथीनुसार ३० मार्च रोजी गुढीपाडवा हा सण साजरा केला जाईल. या शुभ मुहुर्तावर गुढीची पुजा करून तुम्ही गुढी उभारू शकता.

आपल्या दाराशी गुढी उभारणे हे विजयाचे तसेच समृद्धीचे प्रतिक समजले जाते.याच दिवशी अनेक जण नविन व्यवसायाला प्रारंभ करतात. नविन कार,नविन फ्लॅट,घर,अशा नानाविध वस्तूंची खरेदी करतात. जो तो आपापल्या ऐपती प्रमाणे सोने खरेदी करतात. एक ग्रॅम का असेना,पण घेतात.त्या दिवशी सोने खरेदी महत्त्वाची मानली गेली आहे. ते समृद्धीचे समजतात.्ढीपाडव्याचे दिवशी अनेक जण शुभ संकल्प करतात. ह्या दिवशी केलेले संकल्प फलदायी ठरतात.असा अनेकांना अनुभव आहे. गुढीपाडवा आपसातील वैरभाव,मतभेद, विसरून शांतता मिळवून देणारा आनंददायी असा सण आहे.गुढीपाडवा साजरा करण्यामागे नैसर्गिक, अध्यात्मिक कारणे आहेत. नवसंवत्सराचा प्रारंभ होतो.नववर्षाचा हा पहिला दिवस महत्वाचा तसेच पवित्र समजला जातो.ह्याच दिवशी नविन वर्षाचे पंचांग आणून त्याचेही पूजन केले जाते.वाचन करतात. अनेक शहरात,गावात,पहाटेच भक्तिसंगिताचे पाडवा पहाट सारखे कार्यक्रम आयोजित केले जातात अनेक ठिकाणी पारंपारिक वेशभूषा करून शोभायात्रा काढल्या जातात,आणि नववर्षाचे स्वागत केले जाते. आनंददायी सुरुवात केली जाते.

नविन वर्षाचे स्वागतासाठी दारा समोर गुढी उभारली जाते.गुढी हे विजयाचे प्रतिक आहे. सकाळी मंगल स्नानादी उरकून, नविन वस्त्र परिधान करुन,बांबूच्या काठीला पिवळ्या किंवा भगव्या-केशरी रंगाचे वस्त्र नेसवून,गुंडाळून, तांब्याच्या किंवा चांदीचा कलश उलटा ठेवतात. त्याला गंध लावून कडूनिंबाचे पानाचा घोस लावतात. साखरेचा गाठीचा हार,फुलांचा हार घालतात.हळदीकुंकवाने पूजा केली जाते.निरांजन उदबत्ती ओवाळतात.पेढ्याचा नेवैद्य दाखवतात. आरती करतात..

विश्व निर्मिती ब्रह्म करितो ब्रह्मपुराणी असे,
अयोध्यैसी वनवासाहुनी राम पुन्हा परतसे
गुढ्या तोरणे रांगोळ्यांनी स्वागत ते करती
आरती करूनी वसंत ऋतुचा महिमा वर्णू किती....
साखरमाळा कडुलिंबाची पाने, फुलांच्या माळा किती
गडू चांदीचा रेशमी वस्त्रे कुंकू केशर टिळा
आदराने ब्रह्मध्वज या गुढीस संबोधती
आरती करुनी वसंत ऋतुचा महिमा वर्णू किती....

मंगल वाद्यावर वादन केले जाते.आणि नववर्ष सुखसमृध्दीचे,आनंदाने जावे म्हणून मनोभावे प्रार्थना केली जाते.गुढीची ऊँ ब्रम्हध्वजाय नमः म्हणून पूजा करावी.

गुढी दाराशीच उजव्या बाजूला, तशीच खिडकी मध्ये, गच्चीवरही उभारली जाते. दाराशी सडा टाकून सुंदर रांगोळ्या काढतात.घराच्या मुख्य दरवाज्यावर आंब्याची पाने,झेंडुच्या फुलांचे तोरण लावतात. पूजेनंतर कडूनिंबाची पान आणि गुळ मिश्रण सेवन करतात. येणारे वर्ष आरोग्यदायी जाव,उन्हाळा त्रासदायक ठरु नये हीच त्यामागील भावना असते. तसेच ओवा, मीठ, हिंग, मिरी,गुळ, आणि साखर हे कडुलिंबाच्या पानात वाटून खातात. यामुळे पचनक्रिया सुधारणे, पित्ताचा नाश, त्वचा रोग बरे होणे,आदी गोष्टी शक्य होतात.आयुर्वेदात याला खूप महत्त्व आहे.

बहुसंख्य कुटुंबात गुढीपाडव्याला श्रीखंड-पुरीचाच बेत जेवणात असतो.

प्रभू रामचंद्रांनी चौदा वर्ष वनवास भोगून रावण आणि राक्षसांचा पराभव करुन याच दिवशी अयोध्येत प्रवेश केला. त्यांच्या स्वागतासाठी म्हणून घरोघरी तोरणे पताका लावून स्वागत केले.

प्रभु श्रीरारमचंद्राचे विजयाचे प्रतीक, रावणावरच्या विजयाचे कौतुक, असा हा आनंददायी सण.

विजय पताका श्रीरामाची
झळकते अंबरी...
प्रभु आले मंदिरी....

गुलाल उधळूनी नगर रंगले...
भक्त जनांचे थवे नाचले...
राम भक्तिचा गंध दरवळे ...
गुढ्या तोरणे,घरोघरी..गं.घरोघरी.।
प्रभु आले मंदिरी,...
अयोध्येचा आला राजा...

या गाण्यात त्याच खूप छान वर्णन केल आहे.

रावणाच्या त्रासातून मुक्त झाल्यानी,व श्रीरामाचे आगमन झाल्याने नगरवासीय आनंदित झाले आहे..त्यांनी गुढ्या उभारल्या, तोरणांनी घरे सजविले, गुढीपाडव्याचे दिवशी घरोघरी हे गाणं ऐकायला मिळत.

दिलीप देशपांडे.
जामनेर. जि.जळगांव.
मोबा.८९९९५६६९१७

पार्वतीचा आणि महादेवाचा विवाह पाडव्याच्या दिवशी ठरल्या असल्याचे देखील कथा आहे.

भगवान विष्णूंनी या दिवशी मत्स्य अवतार घेतला. या दिवसापासून शालीवाहन शक सुरु झाले. या दिवशी शालिवाहनाने शत्रूवर विजय मिळवला।

संध्याकाळी परत गुढीची पूजा करुन गुढी उतरवण्याची प्रथा आहे.

गेल्या अनेक वर्षापासूनचा आपल्यावर पाश्चात्यांचा पगडा कायम आहे.एक जानेवारीलाच नववर्ष साजरा करण्याचा पायंडा पडला आहे.३१ डिसेंबरला मद्यधुंदावस्थेत सरत्या वर्षाला निरोप द्यायचा, आणि त्याच अवस्थेत नववर्षाच्या स्वागत करायच. रात्रीच्या अंधारात नववर्षाचे स्वागत होत नाही. सुर्याच्या पहिल्या किरणांचे स्वागत करुन नवीन वर्ष साजरे केले जावे.

रात्री फटाके फोडायचे, धूंदीत स्वागत करायचे.काय विचित्र आणि हिडीस प्रकार सुरु असतात.मग अनेक प्रकार घडतात.अपघात, मारामाऱ्या, बलात्कार, विनयभंग, संस्कृतीच अधःपतन सुरु आहे.कोण थोपवणार हे सगळं? ज्यांनी काहीतरी करायला हव,ते बसतात मुग गिळून गुपचुप. सरकारी तिजोरीत मात्र खूपसारा पैसा जमा होतो.निरनिराळ्या वृत्तपत्रांतून दारुविक्रीचा उच्चांक जाहीर होतो. विक्रमी विक्री होते.

२८ डिसेंबर ते ४-५ जानेवारी पर्यंत शासनाने दारूबंदी करावी,बघा कोण नववर्ष हे साजर करतो?(नव्वद टक्के लोकांच हे नववर्ष केवळ आणि केवळ मद्य प्राशनासाठी आणि पार्ट्या साठीच साजर करणं असते हे सांगायला नकोच.)काय साध्य होतय यातून?.

सत्ययुगाचा आरंभ म्हणजे गुढीपाडवा, ब्रह्मदेवाने सृष्टी निर्माण केली तो दिवस म्हणजे गुढीपाडवा.प्रभूश्रीरामाचे आगमनाचा दिवस. आता गुढीपाडवा हाच नववर्षाचा दिवस आहे आणि पाश्चात्यांनी आपल्यावर लादलेला नववर्ष दिवस हा मोडीत काढायला हवा आहे. त्यादृष्टीने सर्वसमावेशक प्रयत्न करायला हवे.

गुढीपाडवा.. आध्यात्मिक दृष्टीने अतिशय महत्वाचा दिवस आहे.आणि ते योग्यच आहे.

पाश्चात्त्यांच करत असलेले अंधानुकरण रोखण्यासाठी आपण सर्वानीच पुढाकार घ्यायला हवा.गुढीपाडव्याला मांगल्याची गुढी उभारून, नववर्षाचे स्वागत करुन,एकमेकांना नववर्षाच्या मंगलमय शुभेच्छा देऊन आपला मराठी बाणा जपू या!

गुढीपाडव्याच्या दिवशी गावोगावी शोभयात्रा काढतात.काढायला हव्यात. सगळ्यांनी गुढीपाडव्याचा सण साजरा करायचा आहे.आनंद मिळवायचा आहे.

सर्वाना गुढीपाडवा व हिंदूनववर्षाच्या शुभेच्छा.!

।। जय श्रीराम.।।

श्री परम सद्गुरु महाविद्यालय, निपाणी स्नेहसंमेलन उत्साहात संपन्न

ज्योतिर्मय साहित्य
छत्रपती संभाजीनगर

– श्री परम सद्गुरु महाविद्यालय, निपाणी छत्रपती संभाजीनगर येथे वार्षिक स्नेहसंमेलनाचा भव्य आणि उत्साहपूर्ण कार्यक्रम संपन्न झाला. कार्यक्रमाचे उद्घाटन भंडारा जिल्ह्याचे सेवानिवृत्त जिल्हाधिकारी डॉ. नरेश गीते यांच्या शुभहस्ते झाले.

कार्यक्रमाला विशेष सन्माननीय अतिथी म्हणून तीन लक्षहून अधिक विद्यार्थ्यांना यशाच्या शिखरापर्यंत पोहोचवणारे एस. पी. जवळकर सर, खाजी. गफार पठाण, सामाजिक कार्यकर्ते आनंद भालेकर, प्रो. प्रशांत खरवडकर सर, शिदोरी आश्रमातील मोदी बाबा आणि प्रो. योगेश काथार उपस्थित होते. या सर्व मान्यवरांचा संस्थेच्या वतीने सन्मान करण्यात आला. तसेच कॉलेजचे प्राचार्य डॉ. बालखंडे सर आणि प्राध्यापक डाबे सर, पाटील सर, तांबे सर, चव्हाण सर, वाघ सर, बाबळे मॅडम, साळवे सर, वाणी मॅडम, जावळे सर, काकडे, विश्वजीत सर, गवळी सर, सर आचार्य सर सूर्यवंशी मॅडम आणि सर्व ग्रामस्थ मंडळींनी मोठ्या संख्येने हजेरी लावली.

यावेळी आंतरराष्ट्रीय ख्यातीचे कथक नृत्यकार अजय शेंडगे यांनी अप्रतिम नृत्य सादर करून उपस्थितांचे मन जिंकले. कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी सौ. सीमा गाडेकर मॅडम (मराठवाडा पारेषण उपकार्यकारी अभियंता) उपस्थित होत्या. त्यांनी विद्यार्थ्यांना शिक्षणाचे महत्त्व आणि उज्ज्वल भविष्यासाठी आवश्यक मार्गदर्शन केले.

कॉलेजमधील विद्यार्थ्यांनी गायन, नृत्य, वकृत्व आणि इतर सांस्कृतिक कलाविष्कारांचे सादरीकरण केले. तसेच क्रीडा आणि सांस्कृतिक स्पर्धेतील विजेत्यांना संस्थेचे संचालक मा. आर. के. खंडेलवाल सर यांच्या हस्ते पारितोषिके प्रदान करण्यात आली.

कार्यक्रमाचे प्रभावी सूत्रसंचालन महाराष्ट्रातील सुप्रसिद्ध मिमिक्री कलाकार सद्दाम पठाण यांनी केले. स्नेहसंमेलनाच्या समारोपानंतर उपस्थितांनी स्नेहभोजनाचा आस्वाद घेतला, आणि शेवटी महाराष्ट्र गीताने समारोप करण्यात आला.

संस्थेचे सचिव मा. खंडेलवाल सर यांनी उपस्थित मान्यवर, शिक्षकवृंद आणि विद्यार्थ्यांचे आभार मानून कार्यक्रमाची सांगता केली. संपूर्ण कार्यक्रम अत्यंत यशस्वी आणि आनंददायी ठरला.